

บทที่ 2

แนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านชอล้านนา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้กำหนดกรอบความคิด และเป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านชอล้านนา แนวคิด / ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม / ชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านชอล้านนา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

1.1 แนวคิดในการศึกษาชุมชนและการเปลี่ยนแปลง (ชยันต์ วรรณะภูดี, 2538, หน้า 7) ได้ให้แนวความคิดในการศึกษาชุมชน สรุปได้ว่า การศึกษาชุมชนกระทำได้เชิงปริมาณ คือเก็บข้อมูลในเชิงตัวเลข และศึกษาในเชิงคุณภาพ เพื่อจะเจาะลึก ความสัมพันธ์ ความขัดแย้ง เพื่อให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของชุมชน นอกจากนี้ยังได้อธิบายความหมายของชุมชนในลักษณะที่แคบลงมาว่า หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาในลักษณะที่เป็นเมือง หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง สังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความใกล้ชิดติดต่อกันอย่างไม่เป็นทางการ สมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพในด้านการเกษตรมีค่านิยมที่เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และยังสามารถรักษาแผนการดำรงชีวิตแบบเดิมข้างต้นไว้ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาการ และทันสมัย (ชยันต์ วรรณะภูดี, 2537, หน้า 45) ในการศึกษาชุมชนต้องยอมรับและเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้

1.1.1 ความสัมพันธ์ของสังคมหมู่บ้านที่เชื่อมโยงกับระบบการเมือง

1.1.2 ลักษณะของระบบเศรษฐกิจของสังคมหมู่บ้านที่กำลังถูกผนึกเข้ากับ

ตลาดและระบบทุนนิยม

1.1.3 ลักษณะของโครงสร้างของสังคม โครงสร้างอำนาจ องค์การชาวบ้านที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมในหมู่บ้าน

1.1.4 ลักษณะของวัฒนธรรมความคิดและจิตสำนึก ของสมาชิกของชุมชนแบบนี้ (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2537, หน้า 45)

1.2 แนวความคิดในด้านการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสังคมชนบทยังไม่ได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบ ยังมีระบบเศรษฐกิจในระบบการผลิตเพื่อขายควบคู่กับการผลิตเพื่อบริโภคแล้วขาย ส่วนที่เหลือเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่น

1.3 แนวความคิดในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ

1.3.1. การค้นพบและประดิษฐ์ นักมานุษยวิทยา กล่าวว่า แนวความคิดสำคัญที่สุดในการศึกษาแลกเปลี่ยนของสังคมและวัฒนธรรม คือ แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนวัตกรรม ซึ่งหมายถึงสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ แต่ในความหมายของนักสังคมศาสตร์ นวัตกรรมเป็นกระบวนการซึ่งเกี่ยวกับการสร้างสรรค์แนวความคิด กิจกรรม หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่แต่ได้มีการเผยแพร่ขยายภายในชุมชนและระหว่างชุมชน กระบวนการนวัตกรรมเริ่มต้นจากการนำความรู้ในนวัตกรรมใหม่ให้แก่บุคคลในชุมชน กลุ่มบุคคลดังกล่าวเกิดการค้นพบนวัตกรรมนั้น มีการกลั่นกรองเลือกสรรแล้วประดิษฐ์แล้วสร้างขึ้นใหม่ แต่อยู่บนพื้นฐานความคิดของสิ่งประดิษฐ์เก่า

1.3.2 การแพร่กระจายนวัตกรรม หมายถึง การแพร่กระจายวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง รูปแบบการกระจายอาจเกิดขึ้นโดยตรง โดยผู้คิดค้นนำเผยแพร่ การกระจายของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่ง ถึงแม้จะมีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งแข็งแกร่ง แต่มีการเลือกสรรดัดแปลงเฉพาะ สิ่งที่เหมาะสมหรือบางครั้งวัฒนธรรมซึ่งแข็งแกร่งก็อาจถูกกลืนโดยวัฒนธรรมซึ่งอ่อนกว่า หรือสังคมหนึ่งอาจยอมรับในวัฒนธรรมนั้น แต่อีกสังคมหนึ่งปฏิเสธ (Foster อ้างใน ชูลิทธิ, 2538, หน้า 11)

1.3.3 การยอมรับวัฒนธรรม หมายถึง การที่วัฒนธรรมที่แข็งแกร่งแพร่กระจายเข้าสู่วัฒนธรรมอ่อนกว่าแล้วทำให้เกิดการยอมรับ (Collin อ้างใน ชูลิทธิ 2538, หน้า 11) การยอมรับวัฒนธรรมบางครั้งเป็นแบบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่หรือบางครั้งก็อาจแสดงออกในการต่อต้านวัฒนธรรมใหม่ ในรูปแบบต่าง ๆ

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2538, หน้า 4-5) กล่าวว่า หากพิจารณาความหมายของ วัฒนธรรมในเชิงชีวิตวัฒนธรรมแล้ว วัฒนธรรมน่าจะถือได้ว่าเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และ อุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างและสั่งสมมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติ ภายใต้เงื่อนไข และบริบทที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะและวิถีชีวิต ของสังคมมนุษย์ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ มีพลังเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปรับตัวกับ การเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขและบริบทของสภาวะแวดล้อม วัฒนธรรมในฐานะขององค์รวมนั้น ประกอบด้วยระบบใหญ่ อย่างน้อย 3 ระบบซ้อนรวมกัน อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

ระบบแรกคือ ระบบคุณค่าซึ่งหมายถึงศีลธรรมส่วนรวม และจิตวิญญาณของความเป็น มนุษย์ที่สร้างสรรคัมภีร์แสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวม และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนาและความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะเป็นศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์ และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติในสังคมภาคเหนือหรือข้อห้ามนี้ว่า "ซิด" ซึ่งถือว่าเป็นความอัปมงคล ที่จะเกิดกับผู้ล่วงละเมิดของส่วนรวม เช่น ถมน้ำเหมืองหรือคลอง สงน้ำหรือตัดต้นไม้ใหญ่ที่มีผีสิงสถิตอยู่ เพราะผีนั้นถือว่าเป็นตัวแทนความเชื่อของชุมชนส่วนรวม เป็นต้น

ระบบที่สอง คือ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการ กับความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้ เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทาง องค์การทางสังคมในท้องถิ่นเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนั้นยัง สามารถเห็นได้จากแบบแผนของความสัมพันธ์สังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและ เครือข่ายตลอดจนแบบแผนการให้ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ และป่า ซึ่งจะเป็นภูมิปัญญาที่ สะท้อนเห็นคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขว่าสังคมนั้นต้องมี อิสระและความเป็นตัวของตัวเองพอสมควร เพราะสามารถจะผลิตและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้

สอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรมได้ ขณะที่ภูมิปัญญามักจะขัดแย้งกับระบบคุณค่าและศีลธรรมในสังคมที่ถูกครอบงำจากภายนอก

ระบบที่สาม คือ ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะสร้างเสริมความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนหรือสังคมท้องถิ่นเพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตรายใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญา ในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ความเป็นธรรม และความยั่งยืนของธรรมชาตินอกจากนั้น อุดมการณ์อำนาจนี้ยังจะแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการผลิตใหม่ของความเป็นชุมชนเพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเองเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอก เพราะอุดมการณ์นั้นเป็นระบบสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น เพศ หรือชาติพันธุ์

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ม.ป.ป., (หน้า16) สรุปความหมายของวัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่อันเป็นผลผลิตของส่วนรวม ที่มีมนุษย์ได้เรียนรู้จากคนสมัยก่อนสืบทอดกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น หรือการกระทำของมนุษย์ ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 3) ได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมดังนี้ คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำที่เกิดจากการรวมคำ 2 คำ ในลักษณะสมาสเข้าด้วยกัน คือ วัฒนธรรมหรือ วัฒนา พัฒนา ก็ได้ แปลว่า ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง ก้าวหน้า ส่วนคำว่า ธรรม แปลว่า การกระทำหรือข้อที่ควรปฏิบัติ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึง ข้อกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อม ๆ กัน จะมีเพียงอย่างเดียวหนึ่งไม่ได้

สุพัทธา สุภาพ. (2536, หน้า 107) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติการจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและให้ประโยชน์จากธรรมชาติ

อรอนงค์ สุวรรณกุล (2521, หน้า 7) ให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือ รูปแบบในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในสังคม ซึ่งถ้าเป็นคนในสังคมเดียวกัน รูปแบบการดำเนินชีวิตจะมีส่วนคล้ายคลึงกัน หรือมีลักษณะร่วมกันอยู่ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ภาษา กิริยามารยาท การแต่งกาย ความเป็นอยู่ การดำรงชีพ สภาพที่อยู่อาศัย และการละเล่นซึ่งการละเล่นของแต่ละวัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันของสังคมนั้นเอง

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 9) ได้แบ่งลักษณะของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประการดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ มีการปรับปรุงระบบชีวิตของตนให้เจริญ มีการอยู่ดีกินดี มีความสุข ความสะดวกสบาย วัฒนธรรมมีการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวเดียวกัน และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีการถ่ายทอดได้ทางเดียวเท่านั้นคือการเรียนรู้ จรัส พรหมอยู่ (2523, หน้า 43) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อคนเราเกิดมามีวัฒนธรรมติดตัวมาด้วยยังไม่ว่างรู้จักพูด แต่งตัวไม่เป็น ไม่รู้ว่าอะไรใช้เป็นอาหาร ขบร้อง เดินร่ำไม่เป็น สิ่งที่เป็นวัฒนธรรมเหล่านี้เราค่อย ๆ เล่าเรียน และสะสมจากประสบการณ์ชีวิตประจำวันที่เราติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมนั้น แสดงว่า วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบุคคล แต่เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากสังคม

2. วัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกิดจากผลของการกระทำที่ถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ของมนุษย์ในยุคก่อนโดยทางตรงและทางอ้อมมาสู่มนุษย์ในยุคหลัง ๆ หรือยุคปัจจุบันไม่ขาดช่วงระยะเวลา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นมรดกทางสังคมโดยลักษณะดังกล่าว และตัวกลางสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือภาษานั้นเอง ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กันทุกวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตมนุษย์ หมายถึงสภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมจะสามารถแยกวัฒนธรรมออกจากกันได้ เพราะวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกันเนื่องจากลักษณะของมนุษย์ถ้าเกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น วัฒนธรรมของไทยในแต่ละภาคก็จะไม่เหมือนกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้น เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป

จึงทำให้สังคมต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมให้ได้เพื่อความอยู่รอดและสงบสุข เช่น สังคมไทยสมัยก่อนมีความคิดเห็นว่าคุณหญิงควรทำงานอยู่ในบ้านเป็นแม่บ้าน เรียนรู้เรื่องการบ้าน การเรือนทุกชนิด ผู้ชายต้องออกทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงพ่อแม่ แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้หญิงทำงานเคียงบ่า เคียงไหล่ผู้ชายมากขึ้น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537, หน้า 171 - 205) ได้สรุปสาระสำคัญและแนวคิดจากความคิดของปัญญาชน 4 ท่าน คือ นิพนธ์ เทียนวิการ, บำรุง ปุยปัญญา, อภิชาติ ทองอยู่ และ ประเวศ วะสี ไว้ดังนี้

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่รวบรวมจากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิต และทิศทางของการพัฒนา ชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แก่นกลางของวัฒนธรรมคือ การให้ความสำคัญแก่การที่ชุมชนหรือ หมู่บ้านอยู่ได้มาเป็นเวลาช้านาน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากย้อนขึ้นไป สมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วยการพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากรากฐานวัฒนธรรมชุมชนที่เป็น ปรากฏการที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้านถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อ ทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้าน การเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้และเชื่อว่า วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่ เพราะชุมชนมีกลไกผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีปัจจัยใหม่ ๆ เข้า มา สิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนานเข้าก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่กับชุมชนตลอดเวลาอัน ยาวนาน

2. ความสำคัญของวัฒนธรรมหรือวิถีแห่งหมู่บ้าน คือ ความมีน้ำใจซึ่งดงามเปี่ยมด้วยความรัก และไมตรีอย่างล้นเหลือเป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรมมนุษยธรรม และ อหิงสาธรรมชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ทั้งในแง่ของสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันภายในระบบหมู่บ้านยังไม่แตกสลาย และไม่เห็นด้วยที่ว่าในหมู่บ้านกระบวนการ แบ่งแยกชนชั้นดำเนินไปถึงขั้นที่สมาชิกขัดแย้งกัน และสมาชิกกรำรวยกลายเป็นส่วนของระบบ ภายนอก จนทำให้หมู่บ้านไม่อาจรักษาความเป็นระบบในตัวเองไว้ได้แล้ว

3. โดยทั่วไปสังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็น อิสระจากวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง และชนชั้นสูงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้แรงงาน และชุมชนเครือญาติชุมชนหมู่บ้านไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไรจะ

เปลี่ยนแปลงเป็นเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายร้อย ๆ ปี มีความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลายาวนาน ลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง ฉะนั้นเมื่อเรานึกถึงจุดนี้ที่สังคมเป็นตัวของตัวเองมานานเช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่

สุภางค์ จันทวานิช (2539 , หน้า 28) กล่าวว่า วิธีชีวิตโดยส่วนรวมในวิถีชีวิตอันนี้ถ้าเรามองเจาะลึกลงไป อาจจะแบ่งได้เป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ 1) ส่วนที่เป็นความคิดค่านิยมหรือเรียกว่าส่วนที่เป็นนามธรรม 2) ส่วนที่เป็นรูปธรรมที่ปรากฏออกมาเป็นวัตถุ เป็นแบบแผนแห่งพฤติกรรมเป็นเทคนิคต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ส่วนที่เป็นรูปธรรม คือ การปรากฏออกมาของส่วนที่เป็นธรรมนั้นจำเป็นต้องค้นหาส่วนที่เป็นนามธรรม หรือส่วนที่เป็นความหมายทางความคิดทางวัฒนธรรมให้พบว่าที่เป็นได้อย่างนั้น เพราะอะไร เพื่ออะไร มีความหมายอะไรอยู่เบื้องหลัง อะไรที่เป็นความคิดของคน ส่วนที่เป็นแก่นสารเป็นสาระที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ อาจจะเป็นทั้งแง่บวกและแง่ลบ สุภางค์ จันทวานิช ได้เสนอเป็นประเด็นในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมได้ดังนี้

1. การสกัดเอาสาระ หรือความหมายของส่วนที่เป็นนามธรรมออกมาจากวัฒนธรรมนั้น เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา และต้องศึกษาค้นคว้าพอสมควรซึ่งลักษณะนี้ขัดกับนิสัยของคนไทยที่ส่วนใหญ่มักจะชอบส่วนที่เป็นรูปธรรมติดอยู่กับระดับรูปธรรมของสังคมอื่นมาใช้ในส่วนที่เป็นนามธรรมอื่น ๆ มักจะละทิ้งไป ในขบวนการวัฒนธรรมนั้นจำเป็นต้องรู้จักเลือกสรรสิ่งที่สกัดออกมาได้ สิ่งที่สกัดออกมาได้นั้นไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวออกไปใช้ได้เลย ยังต้องการเลือกสรรอีก

2. การศึกษา เพื่อสกัดเอาสาระออกมาจากวัฒนธรรมนั้น ไม่ใช่สกัดแต่เฉพาะส่วนที่เป็นนามธรรมหรือส่วนที่เป็นแนวคิดเท่านั้น แต่จะต้องดึงเอาส่วนที่เป็นกลไกหรือเงื่อนไขที่แนวคิดเหล่านั้นปรากฏออกเป็นรูปธรรมด้วยจะทำให้การนำเอาแนวคิดในวัฒนธรรมไปประยุกต์เกิดขึ้นได้ สมจริง อัมพร สุคันธวานิช (โครงการข้อเสนอเทศล้านาคดีศึกษาในโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2529, หน้า 49-51) กล่าวว่า ชุมชนมิได้หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น วัฒนธรรมจึงไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยจากธรรมชาติ หรือภัยทางสังคม ภัยพิบัติทั้งหลาย จึงได้ตกผลึกเป็นแบบแผนนั้นขึ้นมา และเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ คุณค่าของวัฒนธรรมนั้น

ประเวศ วะสี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2543, หน้า 82-83) ที่ให้ เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานวัฒนธรรม กล่าวคือ ชนเหล่าใดที่ดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติ หรือประเทศเป็นเวลานานต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่มหรือของชนชาติหรือของประเทศอันอาจเรียก รวม ๆ กันว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคม และในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ลักษณะที่สำคัญ บางประการคือ

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความ สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก และอาจเอาไปใช้ในท้องถิ่น อื่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือไม่ได้ดี

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมมีความ เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จึงมีความ เป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่รุกขเทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็นนามธรรมสืบต่อไป ถึงส่วนลึกของใจที่เชื่อมโยงไปสู่อัตตประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง ให้คนเคารพ ธรรมชาติ คนเราถ้าเคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น การรู้จักอะไรถ้าสัมผัสได้เพียงวัตถุธรรมแต่ ไปไม่ถึงนามธรรม ย่อมสัมผัสได้เพียง ต้น ๆ หยาบ ๆ เป็นส่วนเลี้ยว ขาดสัมผัสทางใจที่ลึกซึ้ง และการมุ่งอัตตประโยชน์เป็นแต่เพียงวัตถุ ความคิดเหล่านี้จึงนำไปสู่การทำลายสูง

3. มีความเคารพผู้อาวุโส-ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงมีความ เคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้หมาย ความว่าจะต้องย้อนกลับไปสู่อดีต แต่หมายถึงการที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยการปรับเปลี่ยนที่อยู่ ฐานเดิม การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ควรมองที่ตัวบุคคลหรือกิจกรรม แต่ควรมองที่ระบบ ความคิดของชาวบ้าน การสั่งสมความรู้ ศึกษาสภาพของสังคม สภาพแวดล้อมว่ามีปัจจัย มี เหตุผล มีกฎเกณฑ์อย่างไรทำให้เกิดความคิดนั้น พยายามวิเคราะห์หาปัจจัยร่วมของประเด็น ต่าง ๆ และที่สำคัญคือการสืบทอดและมีการเรียนรู้อย่างไร ซึ่งการศึกษาควรจะเข้าไปจัดระบบ ถ่ายทอดของชาวบ้านให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

สามารถ จันทรสุริย์ (2535, หน้า 72) ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกันมา เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านกันเอง โดยคนนอกไม่เข้าไปบงการครอบงำทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคง ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงหมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่ได้แยกเป็นวิชา ๆ เหมือนการศึกษาสมัยใหม่

ประเวศ วะสี (2530, หน้า 72-90) ได้อธิบายการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาไว้ว่า ภูมิปัญญานี้เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ลักษณะอันหนึ่งมันเชื่อมโยงกันไปหมดมันไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียนวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมกันบางที่แยกไม่ออก ฉะนั้นเรื่องการพัฒนาเราต้องศึกษาจากชาวบ้านให้ได้มากที่สุดว่าเขาทำอะไรเป็นเขาทำอย่างไรแล้วไปเรียนรู้จากเขาภูมิปัญญาอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นหมู่บ้านแห่งชุมชนปัญญา

สามารถ จันทรสุริย์ (2535, หน้า 73) ได้แยกลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 2 ลักษณะคือลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด การแก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี ฯลฯ ภูมิปัญญาชาวบ้านจะแสดงออกเป็น 3 ลักษณะใกล้ชิดกันคือ 1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ซึ่งทั้ง 3 มิติ เป็นเรื่องเดียวกันที่เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สุจารี จันทรสุข (2531, หน้า 10-12) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า การที่ชาวบ้านสามารถรักษาหมู่บ้านคงสภาพท้องถิ่นไว้ได้สืบมาช้านานจนถึงทุกวันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออกตอบสนองสิ่งที่ท้าทาย มีการปรับตัวให้ชาวบ้านกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มาจากการประสบการณ์ แนวทางแก้ไขในแต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อมซึ่งจะมีเงื่อนไข ปัจจัย

เฉพาะแตกต่างกันไปนั้นอาจเรียกโดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้หมายถึงว่าจะต้องย้อนกลับสู่อดีต แต่หมายถึงการที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยการปรับเปลี่ยนที่อยู่บนฐานเดิม การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ควรมองที่ตัวบุคคลหรือกิจกรรม แต่ควรมองที่ระบบความคิดของชาวบ้าน การสั่งสมความรู้ ศึกษาสภาพแวดล้อม ว่ามีปัจจัย มีเหตุผล มีกฎเกณฑ์อย่างไรที่ทำให้เกิดความคิดนั้น พยายามวิเคราะห์หาปัจจัยร่วมของประเด็นต่าง ๆ และที่สำคัญคือการสืบทอดและมีการเรียนรู้อย่างไร ซึ่งการศึกษาจะเข้าไปจัดระบบการถ่ายทอดของชาวบ้านให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ประเวศ วะสี (2539, หน้า 159) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของชุมชนชุมชนหนึ่ง คือวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ในชุมชนสมาชิกมีความเชื่ออาทรต่อกัน ซึ่งต้องคำนึงถึงทุกคน ทั้งคนเฒ่า คนแก่ เด็ก คนที่ตายไปแล้ว และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศาสนธรรม เป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดชุมชนก็แตกสลายไม่ยั่งยืนเป็นเวลายาวนาน ถ้าสัมพันธ์ภาพขาดความสมดุลเพราะเหตุจากภายในก็ดี ภายนอกก็ดี ชุมชนจะขาดปกติภาพ วิถีปฏิบัติและล่มสลาย เพราะฉะนั้น วัฒนธรรม ก็คือระบบการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาที่เป็นบูรณาการและมีจุดมุ่งหมายที่ดุลยภาพของการดำรงชีวิตร่วมกัน

สามารถ จันทรสุรีย์ (2535, หน้า 75-76) ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 2 ลักษณะ คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กที่จะมีการถ่ายทอดแบบง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การเล่นเกมปริศนาคำทาย เป็นต้น และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่จะถ่ายทอดในหลากหลายรูปแบบ เช่น บอกเล่าโดยตรง หรือบอกโดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอน มีคำสอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้ง รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา เช่น คำขอ คำคำว้า เป็นต้น และปัจจุบันในยุคที่การสื่อสารมวลชน การคมนาคม เทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทันสมัย และรวดเร็ว ก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ ซึ่งมีการถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่หลากหลายออกไปมากมายที่สะดวกต่อผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

จากรูวรรณ ธรรมวัตร (2531, หน้า 58-70) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นฐานมี การถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้อง สนุกไม่ ข้นช้อนมีการละเล่นปริศนาสำหรับการเล่านิทาน และการลงทำ แต่การถ่ายทอดให้กับ ผู้ใหญ่จะใช้วิธีบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวต่อชีวิต และการประกอบ อาชีพการแสดงมหรสพ ซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่ นิยมขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ

ในทางมนุษยวิทยานั้น จะไม่ใช่คำว่า “ดี” หรือ “เลว” ในการศึกษาวัฒนธรรม จึงไม่มี คำตอบว่าวัฒนธรรมไหนดีกว่ากัน แต่อาจบอกว่าเหมาะสมได้วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับชุมชนไหน หมายความว่า วัฒนธรรมทำให้ชุมชนอยู่รอดได้ วัฒนธรรมใดที่ยังอยู่ในชุมชน แสดงว่ามีอะไรดี เพราะผ่านการกลั่นกรองมาเป็นรุ่นแล้วรุ่นเล่าวัฒนธรรมใดที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนไม่รับใช้ชุมชน ก็สลายไปเองเรียกกันว่า วัฒนธรรมตายแล้ว

เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมชุมชนจะหมายถึง ข้อกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความ เจริญอกงามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อม ๆ กัน จะมีเพียงอย่างเดียวหนึ่งไม่ได้ รวม ทั้งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของ มนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการในการปฏิบัติการจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยี ต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ รูปแบบในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชน ในสังคม ซึ่งถ้าเป็นคนในสังคมเดียวกัน รูปแบบการดำเนินชีวิตจะมีส่วนคล้ายคลึงกัน หรือมี ลักษณะร่วมกันอยู่ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ภาษา กิริยามารยาท การแต่งกาย ความเป็นอยู่ การ ดำรงชีพ สภาพที่อยู่อาศัย และการละเล่นซึ่งการละเล่นของแต่ละวัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายที่บ่ง บอกถึงความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันของสังคมนั้นเอง และเมื่อชุมชนเป็นคนกำหนดวัฒนธรรมร่วมกันขึ้น ชุมชนจะต้องร่วมกันรับเงื่อนไขของวัฒนธรรมว่าวัฒนธรรมมีคุณค่าอะไร ไม่ว่าจะ เป็นด้านความเชื่อซึ่งเป็นเรื่องที่มีความผูกพันในวิถีชีวิตของคนไทยมานาน ความเชื่อมีผลทำให้เกิดรูปแบบของประเพณีต่าง ๆ อันเป็นผลต่อการละเล่นพื้นเมืองอย่างยิ่งในแต่ละท้องถิ่น โดยแต่ ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไป รวมทั้งค่านิยม ที่เป็นสิ่งสำคัญขั้นมูลฐานในการทำ ความเข้าใจ ถึงพฤติกรรมบุคคล เพราะพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่าง ๆ ของบุคคล ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะ ค่านิยมที่ผู้นั้นมีอยู่ ค่านิยมที่เรามักพบในแต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคจะมีลักษณะดังนี้

- ค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษา
- ค่านิยมเกี่ยวกับความมั่นคง
- ค่านิยมเกี่ยวกับการทำนุ
- ค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกสนาน
- ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องศักดิ์สิทธิ์
- ค่านิยมเกี่ยวกับการรักถิ่นฐานหรือรักญาติพี่น้อง
- ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูรู้คุณ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม / ชุมชน

ชวลิต สวัสดิ์ผล และ ฤดี กรุดทอง (อ้างในปรียา หิรัญประดิษฐ์ 2543 , หน้า 129) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกสังคม เราไม่สามารถปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางครั้งทำให้สังคมเจริญขึ้นแต่บางครั้งทำให้เกิดปัญหาทางสังคม ได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนผู้คนปรับตัวไม่ทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาได้มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทำให้วัฒนธรรม วิถีชีวิตเปลี่ยนไป การติดต่อความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ผู้คนต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อช่วยเหลือตนเอง

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ สามารถนำเอามาแทนแรงคนแรงสัตว์ หากมาใช้ในภาคเกษตรกรรมอาจทำให้แรงงานส่วนเกินย้ายถิ่นมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือมาใช้ในภาคอุตสาหกรรมและบริการอาจก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และถ้าหากใช้เทคโนโลยีนั้น ๆ ไม่เป็น ก็อาจก่อปัญหาอื่น ๆ ได้ เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ

3. การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง จากเผด็จการไปเป็นประชาธิปไตย ถ้าประชาชนยังยึดมั่นผูกพันอยู่กับระบบเดิมย่อมจะมีการต่อต้านหรือถ้า ผู้คนยังไม่พร้อม ยังไม่เข้าใจระบบนั้น ๆ ดี ก็จะมีปัญหาอื่น ๆ ตามได้ เช่น การใช้อำนาจในด้านต่าง ๆ

4. การล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) เช่น คนในสังคมใช้เทคโนโลยีไม่เป็น ชาวบ้านชนบท มีถนนสี่เลนความไม่รู้ในการขับขี่ยานพาหนะอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ มีโรงงานผลิตยาปราบศัตรูพืช หรือปุ๋ยเคมี แต่ไม่รู้จักรักษาให้เป็น อาจทำให้สูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินได้

ชาลิต สวัสดิ์ผล และ ฤดี กรุดทอง (อ้างในปริยา หิรัญประดิษฐ์ 2543 , หน้า 133) กล่าวว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสงบ อ่อนน้อม ชุ่มชื้นเข้มแข็งมีความมั่นคง ยึดมั่นในหลักธรรม พุทธศาสนา มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจมาช้านาน ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นปัจจัยผลักดันให้โลกเข้าสู่มิติใหม่ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประเทศ ประชาชนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนและรู้จักการอนุรักษ์วัฒนธรรม นำภูมิปัญญาแต่ละด้านของตนมามีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารรอบโลก สามารถทำงานผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ มีการเติบโตทางเศรษฐกิจ มีการพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายได้ในระดับหนึ่ง

จากการพัฒนาประเทศให้เป็นเหมือนตะวันตก เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างฐานะความมั่นคงทางรายได้ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ของสังคมอย่าง มากมายพบว่าความเจริญทางอุตสาหกรรมและบริการกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขตเมือง ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมากขึ้น คนไทยหันมานิยมวัตถุมากขึ้น ค่านิยมที่ดีของสังคมถูกละเลย สถาบันครอบครัวล่มสลาย ถูกสภาพบีบคั้นทางจิตใจ ผลกระทบวิกฤตเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดการละเลยภูมิปัญญาและคุณค่าของมนุษย์ละเลยความเป็นอยู่พื้นฐานของความเป็นไทย

ธิดา โมสิกรัตน์ (2543, หน้า 768) กล่าวว่าการพัฒนาประเทศให้เป็นตะวันตกอย่างรวดเร็ว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมอย่างผิวเผิน เพราะพื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมตะวันออกมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสังคมเกษตรกรรมมาช้านาน ส่วนสังคมตะวันตกเป็นสังคมที่มีอุตสาหกรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญ มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ และความเจริญทางวัตถุสูงการรับวัฒนธรรมตะวันตกโดยที่ไม่มีการผสมผสานกับของเดิมที่มีอยู่ เป็นผลให้มีการเลิกหรือทิ้งของเก่าที่ยังมีคุณค่าแล้วหันกลับมารับของใหม่แทน ทำให้สังคมโดยทั่วไปไม่อาจปรับตัวได้ทัน เกิดสภาวะที่เรียกว่าการล่าช้าทางวัฒนธรรม โดยมีสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ตลอดจนการแพร่หลายของวีดีทัศน์ สื่อเหล่านี้เป็นผู้นำสิ่งต่าง ๆ จากวัฒนธรรมตะวันตกมาแพร่หลายสู่สังคมชนบทอย่าง

รวดเร็วจนทำให้เกิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมขึ้นทั้งในระดับสังคมเมือง และท้องถิ่นจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการดำเนินชีวิตของผู้คนในปัจจุบันที่นิยมความฟุ้งเฟ้อโอ้อวดความร่ำรวยหรูหราแทนค่านิยมเดิมที่เน้นความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตัว หรือการนุ่งเจียมหม่อมเจียม

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 79) ให้แนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมไทยในอดีตและปัจจุบันว่า

ค่านิยมของสังคมไทยเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวไทยในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น มีความรักใคร่ มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน จนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขและปลอดภัยค่านิยมจึงเป็นเพียงแนวทางในการปฏิบัติของสมาชิกในสังคมเพื่อให้เป็นพลเมืองดีโดยเลือกปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ยอมรับ ส่วนค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เพราะไม่เหมาะสมกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็มีการปรับเปลี่ยนและเลิกปฏิบัติไปเนื่องจากการยอมรับและความต้องการของแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน

ค่านิยมเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดังที่ได้อธิบายไว้ในตอนต้น ถ้าบุคคลในสังคมต่างยึดมั่นในคุณธรรมและศีลธรรมก็จะนำไปสู่การเกิดวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงคนดี เมื่อบุคคลในสังคมเป็นคนดีย่อมบ่งบอกว่าสังคมนั้นจะเกิดความมั่นคงมีความเจริญ และสามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้

เนื่องจากค่านิยมมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบ แบบแผน ตามที่ได้อธิบายไว้ในตอนต้น จึงมีผู้รู้ นักวิชาการ และนักสังคมได้ให้ความหมายของค่านิยมไว้ดังนี้

ค่านิยม คือ สิ่งที่ถูกกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำน่ายกย่องหรือเห็นว่าถูกต้อง ค่านิยมจึงเปรียบเสมือนหางเสือที่นำเรือไปในทิศทางต่าง ๆ ตามที่สังคมต้องการ (สุพัตรา สุภาพ, 2536 , หน้า 22)

ค่านิยม เกิดจากวัฒนธรรม การอบรมสั่งสอนซึ่งผ่านโดยสถาบันต่าง ๆ ตลอดจนประสบการณ์ส่วนบุคคลเองผลของค่านิยมนั้นอาจพบได้ว่าเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล เช่น การกระทำทางสังคม อุดมการณ์ พฤติกรรมในการประเมินการตัดสินใจทางจริยธรรม และการให้เหตุผลสำหรับตัวเองและผู้อื่น การเปรียบเทียบระหว่างตนเองและผู้อื่น และมุ่งหวังที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นหรือสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นตัวนำ ทิศนคติ อุดมการณ์ทางสังคมด้านหนึ่งและกำหนดพฤติกรรมทางสังคมอีกด้านหนึ่ง (ราชันกร เศรษฐ, 2528, หน้า 48-49)

ค่านิยม เป็นระบบการตัดสินใจในการเลือกอันเป็นปฏิริยาพื้นฐานของบุคคลเป็นส่วนที่ติดอยู่ในห้วงความนึกคิดของแต่ละคน (Barry Anderson 1975 , p.291)

ค่านิยม เป็นคุณภาพ เจตคติ วิธีการ พฤติกรรมและอื่น ๆ อันมีความสำคัญ และคุณประโยชน์ ที่ทำให้คนส่วนใหญ่มีความซาบซึ้งต่อสิ่งนั้น ๆ หรือทำให้ปรารถนาจะครอบครองเป็นของตนเอง (Coffin Conbuild 1987, p.1915)

ค่านิยม คือ แนวความคิดที่ควบคุม ความประพฤติหรือการกระทำของบุคคล หรือสังคมเป็นความนิยมชมชอบ และเห็นว่าการกระทำหรือสิ่งของนั้น ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่การประพฤติปฏิบัติ หรือ ชื่นชม จึงยอมยึดถือมาเป็นแนวปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ๆ (ธีรศักดิ์ อัครบวร 2540, หน้า 103)

จากความหมายของค่านิยมที่ท่านผู้รู้แต่ละท่านได้ให้ไว้ นั้น พอจะสรุปได้ว่า

ค่านิยม เป็นแนวความคิด ความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ เป็นความต้องการของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าควรแก่การนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นกรอบของการดำเนินชีวิต เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและมีส่วนร่วม ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของตัวเอง เพราะจะมีค่านิยมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ควบคู่กันไปตามความต้องการของแต่ละสังคม เพราะค่านิยมของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน เนื่องจากค่านิยมเป็นตัวกำหนดผลักดันให้เกิดพฤติกรรมโน้มน้าวไปยังทิศทางหนึ่ง ค่านิยมจึงเป็นพลังที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้พฤติกรรมทางสังคมส่วนใหญ่ของมนุษย์ และค่านิยมยังเป็นมรดกทางความคิดของคนไทยและเป็นพื้นฐานของการเกิดขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอีกด้วย

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541, หน้า 81) ให้กล่าวถึงความหมายของสังคมว่า สังคม คือ กลุ่มคนซึ่งมีการจัดระเบียบในการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน มีแบบแผนการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกัน ทุกคนมีความรู้สึกเป็นสมาชิกของสังคมร่วมกัน พร้อมทั้งจะพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าไปในแนวเดียวกัน

ค่านิยมกับสังคมย่อมเป็นของคู่กัน มีความสัมพันธ์กันตลอดเวลาต้องอาศัยซึ่งกันและกัน สังคมจะดีต้องมีค่านิยมที่ดี เพราะค่านิยมของสังคมจะเป็นวิถีของการจัดรูปแบบความประพฤติของสังคมซึ่งพร้อมที่จะเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ปรับเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ ประสพการณ์ใหม่ มาเป็นรูปแบบของการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ดี ถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการหรืออุดมการณ์ของสังคม หรือจุดหมายของชีวิตของแต่ละคนในสังคม

แต่ในสังคมบางกลุ่มอาจจะมีการคำนึงถึงทางพุทธศาสนาและแสวงหาอำนาจ และเงินตราเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเองทำให้มีอิทธิพลเป็นที่ ยกย่องนับถือของคนในสังคมนั้น เพราะคนเหล่านั้นได้ใช้อำนาจและเงินทองที่มีอยู่ไปพัฒนาช่วยเหลือสังคม เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น ๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตจากการปฏิบัติในรูปแบบครอบครัวในการบริหารที่ไม่ถูกต้อง แต่สมาชิกในสังคมก็ยอมรับได้ เพราะผลประโยชน์ส่วนหนึ่งพัฒนาตนเอง และอีกส่วนหนึ่งพัฒนาสังคมทำให้ดูมีคุณค่าพฤติกรรม เช่นนี้คงเปรียบเหมือนกับอัฐยายซื้อขนมยายก็ว่าได้ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ดี เสาะแสวงหาแนวความคิดที่ดีถูกต้องเหมาะสมโดยไม่ขัดแย้งกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากันว่าเป็นค่านิยมที่ดีมีคุณค่าเหมาะแก่การนำไปเป็นมรดกทางปัญญาสืบทอดต่อไปในสังคม ค่านิยมจึงมองเห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับตนเอง หมู่คณะ ศาสนา ประเทศชาติ สิ่งแวดล้อมและมนุษยชาติ เป็นต้น ซึ่งค่านิยมเหล่านี้จะมีความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน ค่านิยมบางอย่างจะยั่งยืนและฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนในสังคม

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541 , หน้า 83) กล่าวถึงลักษณะค่านิยมของสังคมไทยในอดีตว่าวิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีตนั้น ส่วนใหญ่มักจะยึดมั่นปฏิบัติตามบรรพบุรุษ พ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่เสมอจนสืบทอดต่อกันมาเป็นช่วงอายุคนทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสุขสบายไม่ยากให้ได้รับความเดือดร้อน จึงไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงอะไร มีความเป็นอยู่เรียบง่ายตามแบบชาวบ้าน ถึงแม้จะมีระบบเจ้าขุนมูลนายบ่าวไพร่ก็ตาม ค่านิยมของสังคมไทยในอดีตจะมีลักษณะดังนี้

1. ยึดมั่นในพุทธศาสนา

คนไทยส่วนใหญ่ในอดีตจะนับถือยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญให้ทาน การบวช เป็นต้น เมื่อทำแล้วเกิดความสุขสบายใจ มีความสุขจากการที่ได้ทำบุญ และยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปอีก ทำให้คนเป็นคนดี มีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตากรุณาต่อผู้ด้อยโอกาสอีกด้วย

2. เชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม

ซึ่งเป็นแนวทางให้คนในสังคมไทยในอดีตเกิดความกลัว ละอายต่อการทำบาป ทำความชั่ว กลัวว่าตายไปแล้วจะตกนรก ทำให้เกิดการแสวงหาบุญหรือการทำความดีนั่นเองเพื่อที่จะได้ไปเกิดบนสวรรค์หากชาติหน้ามีจริง

3. เชื่อในเรื่องของวิญญาณ ภูติผีปิศาจ

ว่าเป็นอำนาจลึกลับที่มีเหนือมนุษย์ สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งดีและสิ่งร้ายได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมายทำให้เกิดความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ เชื่อในอำนาจของสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ภูติผีปิศาจ เช่น ทางภาคอีสาน จะมีการบูชาผีฟ้าหรือผีลางช่วง ตั้งศาลหอคำหอดูของบรรพบุรุษที่เป็นเจ้าเมืองให้คุ้มครองตลอดทั้งหมู่บ้านผีเรือน ด้วยเหตุนี้จึงมีการปฏิบัติกันว่า ไป-ลา มา - ไหว้ เจ้าของที่ด้วยเพื่อความร่มเย็นเป็นสุข

4. ยกย่องระบบศักดินา

เชื่อว่าผู้มีบุญวาสนามาเกิด เทพเจ้าจะบันดาลอำนาจ บารมี ความร่ำรวยให้กับบุคคลในตระกูลสูงศักดิ์ ชาวบ้านจึงต้องเคารพเกรงกลัว และให้การยกย่อง

5. เคารพผู้อาวุโส

อาจจะหมายถึงผู้มีอายุมากทั่ว ๆ ไป หรือปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์ ผู้สูงด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิ เชื่อว่าผู้อาวุโสย่อมเป็นคนดีและมีความสามารถเหนือกว่า และถ้าทำอะไรย่อมถูกต้องเสมอ เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์มามาก ดังสำนวนที่ว่า “เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” และ “ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน” เด็กจะต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และอยู่ในโอวาทด้วย โดยเฉพาะพ่อ - แม่ และญาติผู้ใหญ่จะทำให้ผู้ปฏิบัติตามมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าได้

6. ชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ

โดยเฉพาะการประกอบอาชีพทางการเกษตรจะอาศัยแม่น้ำลำคลองจากธรรมชาติหรือฝน หากฝนไม่ตก น้ำในคลองแห้งจะทำให้เกิดปัญหาทางการเกษตรเป็นอย่างยิ่ง การมีอาชีพจับสัตว์น้ำ หรือหาอาหารจากในป่า บนภูเขา ก็จะลำบากตามไปด้วย ยังไม่มีการคิดค้นเทคโนโลยีในแนวใหม่มาช่วยในทางการเกษตร เช่น การทำฝนเทียม รถไถหรือควายเหล็ก โรงสีข้าวแทนข้าวซ้อมมือ หรือทำแบบกัลกน้ำ ใช้เมื่อจำเป็นเหมือนกับในสภาวะปัจจุบัน

7. เชื่อถือโชคกลาง

เมื่อชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ จึงเชื่อว่าสิ่งลึกลับบางอย่างจะบันดาลให้เกิดสิ่งดีสิ่งร้ายได้ เชื่อฤกษ์ยาม เชื่อเกี่ยวกับเรื่องของดวงบอกเหตุ เชื่อเรื่องของดวง จึงทำให้ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนความเชื่อจากคำสอนของคนในสมัยโบราณมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก แต่ก็มีผู้กล่าวว่า ไม่เชื่อแล้วอย่าลบลู่ ถ้าจิ้งจก ตุ๊กแกร้อง ขณะ

กำลังจะออกจากบ้านท่านบอกให้ เลิกล้มความตั้งใจเสีย เลื่อนเวลาเดินทางใหม่ หากจำเป็นจริง
ดังนั้นในสังคมไทยเราจึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายตามความเชื่อของคนในสังคม

8. ต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม

เพราะสังคมไทยสมัยก่อนชอบอยู่เป็นกลุ่ม มีเพื่อนบ้านที่รักใคร่ และสนิทสนมกัน
เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ก็พึ่งพาอาศัยกันได้ มีการปรึกษาหารือหรือร่วมวงไฟบูลย์
สนุกสนานเฮฮากันฉันท์มิตร ทำให้ชีวิตไม่เหงา รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าสำหรับเพื่อนฝูงในสังคม

9. ยึดมั่นในจารีตประเพณี

เพราะจารีตประเพณีในสังคม คนส่วนใหญ่ต่างยอมรับกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติสืบทอดกัน
มาว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม และต้องรักษาแบบแผนไว้สืบต่อไปครอบครัวใดที่ไม่ปฏิบัติตามย่อมจะถูก
ตำหนิและเป็นที่รังเกียจของสมาชิกในสังคม

10. นิยมการมีอำนาจและบารมี

เนื่องจากสภาพสังคมในอดีตเป็นระบบศักดินา จึงทำให้กลุ่มผู้มีอำนาจพยายาม
สร้างตนเองให้เป็นที่เคารพนับถือแก่คนทั่วไปซึ่งเป็นการส่งผลให้เกิดบารมีขึ้นกับตนเอง และนำไป
สู่การเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางมีเมตตาต่อผู้ยากไร้ เลี้ยงดูผู้คนภายใต้ระบบอุปถัมภ์

11. ชอบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

สังคมไทยในสมัยอดีตจะมีความเข้าใจไว้วางใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันแบ่งปัน
แลกเปลี่ยนสิ่งของที่ดินขาดแคลน เพื่อให้ได้ตามที่ตนต้องการ หรือแม้แต่การทำงานที่ต้องใช้เวลา
จำกัด เช่น การทำนา ทำไร่ หรือจัดงานบุญที่บ้านหรือที่วัดก็นิยมช่วยเหลือกันเรียกประเพณีนิยม
นี้ว่าการลงแขก เป็นต้น

12. พึ่งพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่

เป็นการเลือกใช้ชีวิตแบบสันโดษ เพื่อสอดคล้องกับหลักธรรม เป็นกลุ่มอนุรักษ
นิยมมากกว่าการแสวงหาความก้าวหน้า แต่ต้องการความสบายใจการทำงานจะไม่เป็นระบบไม่มี
การวางแผนชีวิตในระยะยาว

สภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปมากตามสภาพของสิ่งแวดล้อม
และกาลเวลา มีการติดต่อค้าขาย มีความสัมพันธ์ทางการทูตและทางวัฒนธรรมกับต่างประเทศ
ทั้งประเทศทางตะวันตกและประเทศทางตะวันออก ตลอดจนมีโครงการแลกเปลี่ยนครู อาจารย์
นักศึกษาระหว่างประเทศ และมีทุนให้ครู - อาจารย์ ไปศึกษาต่อและดูงานยังต่างประเทศมากขึ้น

มีโครงการให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคโนโลยีแก่สถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐมากขึ้น นอกจากนี้ก็มีโครงการเงินกู้จากต่างประเทศมากมาย ทำให้ประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น อำนาจประโยชน์ความสะดวกรบายให้แก่ประชาชนในประเทศเพิ่มขึ้น พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541 , หน้า 85) กล่าวว่า ค่านิยมตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมเพื่อความเหมาะสมต่อความต้องการและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มคนของสังคมไทยจึงได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแนวความคิดใหม่ และพลังอำนาจของความต้องการที่แฝงอยู่ในเสียใหม่ เป็นผลให้เกิดค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา

เช่นเดียวกับในอดีตมีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ตลอดจนมีการปรับปรุงแก้ไขกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสงฆ์ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมมากขึ้น ทำให้ประชาชนมีบทบาทตรวจสอบพฤติกรรมทางวินัยสงฆ์ได้ เพื่อป้องกันปัญหาการแสวงหาผลประโยชน์จากพระพุทธศาสนา มีความเชื่อและศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริงมากขึ้น

2. เคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

สังคมไทยต่างกับสังคมของชาติอื่น กษัตริย์ไทยเปรียบเสมือนสมมติเทพคอยดูแลทุกข์สุขของประชาชน หนุนนำประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ไทยองค์ปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็นปราชญ์ในทุก ๆ ด้าน ขจัดทุกข์บำรุงสุขให้ชาวไทยทั้งผองโดยทั่วหน้า ไม่ทอดทิ้งประชาชน พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งประเทศ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยทุกคน ให้มีความสามัคคีกัน มีความผูกพันกับประชาชนประดุจดังพ่อกับลูก พระองค์เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของคนไทยประชาชนทุกคนต่างถวายความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ให้สมัญญานามแด่พระองค์ว่า "สมเด็จพระภัทรมหาราช" นักปราชญ์ของชาวไทย

3. เชื่อในเรื่องของเหตุผล ความเป็นจริงและความถูกต้องมากขึ้นกว่าเดิม

ในสภาวะของเหตุการณ์ต่าง ๆ ย่อมมีมูลเหตุและมีผลหาหลักฐานข้อมูลมาอ้างอิงได้ เป็นการปลูกฝังให้คนไทยได้รู้จักคิดใช้ปัญญา มีเหตุมีผลมากขึ้นจนกระทั่งในสังคมไทยปัจจุบันได้

ออกกฎหมาย เพื่อให้ความคุ้มครองเจ้าของความคิดไม่ให้ใครลอกเลียนแบบได้ เรียกว่า ลิขสิทธิ์ทางปัญญา นั่นเอง

4. ค่านิยมในการศึกษาหาความรู้

เชื่อว่าการศึกษาคือสิ่งจำเป็นและสำคัญสำหรับชีวิตป้องกันการเอาเปรียบจากผู้ที่มีความรู้และอำนาจเหนือกว่าการศึกษาจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ พัฒนาสังคมให้สูงขึ้นทั้งทางวัตถุและทางด้านจิตใจ สังคมไทยในปัจจุบันต้องแข่งขันกันตลอดเวลา คนที่มีความรู้ความสามารถและศักยภาพสูงจึงจะพาตัวเองให้รอดจากปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ดังนั้นความรู้ความสามารถ และศักยภาพที่โดดเด่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยในสังคมปัจจุบันแสวงหาเพื่อความอยู่รอดในสังคม

5. นิยมความร่ำรวยและมีเกียรติ

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมที่อยู่กันแบบเชิงธุรกิจคนที่เกียจคร้าน จะอยู่ไม่ได้ต้องดิ้นรนต่อสู้ความร่ำรวย และเงินทองจะสามารถบันดาลความสุขตอบสนองความต้องการของคนได้ ขณะเดียวกันก็จะมีชื่อเสียงเกียรติยศตามมา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นจุดเร้าให้ทุกคนอยากรวย ไม่ว่าจะหาเงินมาด้วยวิธีใดก็ตาม ทั้งทางถูกต้องจากการทำงานที่ได้มาด้วยหยาดเหงื่อแรงกายของตนเอง หรือได้มาด้วยการฉ้อโกงของหลวงและของราษฎร์ สังคมไทยปัจจุบันนี้วัดกันด้วยเงินทองชื่อเสียงเกียรติยศทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนในสังคม

6. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

เน้นการปลูกฝังให้เยาวชนคนไทยทุกคนกล้าตัดสินใจและกล้าที่จะแสดงออกทางความคิดและการกระทำโดยไม่หวั่นเกรงต่อสิ่งใดทั้งสิ้น บุคลิกภาพเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำได้อย่างดี แต่ความเชื่อมั่นในตนเองควรจะเป็นแนวสายกลาง ไม่สูงจนไม่ยอมฟังความคิดเห็นของใครและต่ำเกินไปจนขาดความมั่นใจก็ไม่ได้ เพราะอาจจะกลายเป็นภัยต่อตัวเองและครอบครัวได้ หรือหากเป็นผู้นำภัยนั้นอาจจะถึงประเทศชาติได้

7. ชอบแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น

ลักษณะนิสัยของคนอาจจะแปรเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมได้ กลัวการเสียเปรียบกลัวผู้เพื่อน ๆ ไม่ได้เพราะคนล้นงานเพื่อความอยู่รอดจึงต้องกระทำการเป็นการแย่งชิงแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเอง

8. นิยมการบริโภค

ในสังคมไทยปัจจุบันชอบเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติ ทั้งตะวันตก และตะวันออก นับตั้งแต่สินค้าอุปโภค บริโภค ความสะดวกสบาย ความสวยงามตามแฟชั่น เพื่อไม่ให้เกิดความน้อยหน้าเพื่อนฝูง ค่านิยมแบบนี้หากไม่ประเมินตนเองอาจจะทำให้ลำบากได้ เพราะใช้จ่ายเกินตัวหรือเกินรายได้ของตนเองนำไปสู่การมีหนี้สินมากขึ้น

9. ต้องทำงานแข่งกับเวลา

ถ้าไม่รีบทำงานจะกลายเป็นดินพอกหางหมู งานจะไม่เสร็จ เงินก็ไม่ได้รับ งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุขนั่นเอง เนื่องจากทุกวันนี้คนล้นงาน จึงต้องรีบทำและดักตวงงานเข้าไว้ ชีวิตจึงจะไปรอดอย่างมีความสุข การจราจรก็ติดขัดด้วย ดังนั้นต้องรู้จักกำหนดเวลา รู้จักแบ่งแยกเวลาในการทำงาน การเดินทาง และการพักผ่อนให้ชัดเจน

10. ชอบอิสระไม่ชอบอยู่ภายใต้อำนาจของใคร หรือไม่ชอบการมีเจ้านายหลายคน ดังนั้นในการทำงานจึงจะประกอบอาชีพอิสระ เปิดกิจการเป็นของตนเองหรือทำงานบริษัทซึ่งมีระบบการทำงานคล่องตัวกว่าระบบหน่วยราชการต้องอาศัยความขยัน ไม่ต้องประจบเจ้านาย เมื่อชำนาญและมีโอกาสก็ออกมาทำกิจการเป็นของตนเอง

11. ต้องการสิทธิความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายเท่าเทียมกัน

เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยได้รับแนวความคิดจากวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้คนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมทางเพศตามแบบสากลนิยม โดยกฎหมายได้ยกย่องผู้หญิงให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย และผู้หญิงได้รับการยกย่องให้เกียรติสูงขึ้นในสถานภาพทางสังคม ดังนั้นหญิงไทยยุคใหม่จะมีความคล่องแคล่ว คล่องตัวเป็นที่พึ่งของครอบครัวได้ เป็นหัวหน้าของหน่วยงานสามารถบริหารงานได้ เช่นเดียวกับผู้ชายในครอบครัวสามีภรรยาจะออกไปทำงานนอกบ้านทั้งสองคน มีการวางแผนครอบครัวร่วมกัน ภรรยามีบทบาทสนับสนุนงานของสามีให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ ไม่ใช่ภรรยาจะต้องเป็นช้างเท้าหลังเสมอไป

12. นิยมการทดลองอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน

วัฒนธรรมตะวันตกในเรื่องเพศสัมพันธ์ มีอิทธิพลต่อสังคมไทย โดยเฉพาะวัยรุ่นและคนรุ่นใหม่มาก ไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อจารีตประเพณีไทยในเรื่องที่ผู้หญิงต้องรักษาวลสงวนตัว การชิงสุกก่อนห่าม การเปลี่ยนคู่สนะระหว่างเพื่อนด้วยกัน หรือชอบพอใครก็ไปอยู่ด้วยกัน มีเพศสัมพันธ์กันได้โดยไม่แคร์ต่อการมีเจ้าของหรือเป็นผู้มีครอบครัวแล้ว มีการนอกใจคู่สมรสของ

ตนเอง ทั้งนี้บุคคลส่วนใหญ่ที่มีลักษณะดังกล่าว จะมุ่งประเด็นตรงที่มีความพึงพอใจในเรื่องเพศสัมพันธ์เท่านั้นรักกันชอบพอกันก็อยู่ด้วยกันได้ หากไม่ชอบใจก็เลิกกันถือเป็นเรื่องธรรมดา การแต่งงานเก็บไว้โอกาสหลังเมื่อมีความพร้อมไม่ว่าวัยรุ่น วัยเรียน วัยผู้ใหญ่มักจะออกนอกกลุ่มออกทางกันมากขึ้น ชอบทวนกระแสสังคมเสมอ ถือความพึงพอใจของตนเป็นสำคัญ คนอื่นไม่ควรเข้ามายุ่ง อาจกล่าวได้ว่ายุคนี้ความเจริญทางวัตถุมีมากแต่ความเจริญทางจิตใจก็เสื่อมลงมากเช่นกัน ดังนั้น ผู้ใหญ่ควรจะทำตนเป็นตัวอย่างในทางที่ดีงาม โดยเฉพาะคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็กและเยาวชนเขาเป็นตัวอย่างได้จะไม่เกิดปัญหาความสับสนทางเพศ การขายตัวของนักศึกษาหญิง และนักศึกษาชาย ดังที่เป็นข่าวทางสังคมในปัจจุบันนี้ พึงรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลและสถานศึกษาด้วย การเป็นคนดีไม่จำเป็นจะต้องมาจากตระกูลดีก็ได้ ทำนองเดียวกันตระกูลดีไซ้จะต้องเป็นคนดีเสมอไป ทั้งนี้ต้องดูที่การกระทำ และผลของการกระทำด้วยว่าถูกต้องเหมาะสมกับศีลธรรมไม่สร้างความเดือดร้อนให้บุคคลอื่นและเป็นปัญหาทางสังคมก็นับว่าเป็นคนดีของสังคม

13. นิยมภาษาต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์

ภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะต้องใช้ในการติดต่อสื่อสารทางธุรกิจ แม้แต่ในทางการศึกษาก็ต้องค้นคว้าตำราจากภาษาอังกฤษ เครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การรู้จักใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต หากไม่มีความรู้ภาษาต่างประเทศก็ยากต่อการศึกษาและนำไปใช้ ด้วยเหตุนี้คนไทยยุคนี้ต้องเรียนรู้อยู่ 2 อย่างให้ได้ คือ ภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์จึงจะเป็นรุ่นใหม่อยู่ในสังคมได้มีงานทำเอาตัวรอดได้ ดังนั้นในบางครั้งก็เป็นจุดอ่อนของการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในราชการ งานธุรกิจเหมือนกัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการละเล่น

ชีวิตคนไทยไม่ว่าจะอยู่ในท้องถิ่นใดต่างก็มีความผูกพันอยู่กับวัฒนธรรม การละเล่นเป็นวัฒนธรรมอีกส่วนหนึ่งของชาวบ้านซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าท้องถิ่นใดจะนิยมแบบหรือลักษณะใดก็จะเล่นอยู่อย่างนั้น สาเหตุที่ทำให้เกิดการละเล่นของแต่ละภาค หรือแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน จะสืบเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของคนในสังคมนั้น ๆ การละเล่นดังกล่าว

มิได้ฝึกอาชีพหรือรายได้แต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการแสดงออกเพื่อความสุขสนานเป็นหลัก (นิสา เมลานนท์, 2541 หน้า 1)

มนตรี ตราโมทย์ (2540 , หน้า 18) ได้พูดถึงการเล่น ว่า การเล่นมิได้หมายถึงอะไรเล่น ๆ สนุก ๆ การเล่นเกมแรก ๆ มิได้มีขึ้นมาเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดอย่างเดียว เพราะผู้เล่นและผู้ร่วมการเล่น (ทุกวันนี้เรียกว่าผู้ดู-ผู้ชม) ต่างมีความมุ่งมั่นหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน (นอกเหนือจากความสุขสนาน) เช่น ร่วมจัดให้มีการเล่นเพื่อความอุดมสมบูรณ์หรือเพื่อความ “มั่งคั่ง” ทั้งในแง่ส่วนบุคคลและในแง่ส่วนรวมระดับชุมชนการเล่นดังกล่าวมักจะเกี่ยวข้องกับ “พิธีกรรม” ตามระบบความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมเกี่ยวกับ ชุมชนหรือสังคมเป็นส่วนรวมต่อมาภายหลัง เมื่อมีสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจการเมือง และสังคมค่อย ๆ คลี่คลายลดลักษณะพิธีกรรมลงเรื่อย ๆ ด้วย เมื่อนาน ๆ เข้าก็หลงลืมเค้าดั้งเดิม และอาจจะไม่หลงเหลือร่องรอยว่าสิ่งเหล่านั้นเคยมีความหมายสำคัญอันขลัง และศักดิ์สิทธิ์มาก่อนเพราะการเล่นบางอย่างกลายเป็นการแสดงเพื่อความสุขสนานเพียงอย่างเดียว

ปรีชา หิรัญประดิษฐ์ (2541 , หน้า 95) ให้ความหมายของคำว่า การเล่นคือ เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ (ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาไทยบางท่านกล่าวว่า เป็นการปรับเสียงคำว่า “การเล่น” ให้ออกเสียงง่ายขึ้น ผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากรให้ความหมายกว้างออกไปถึงการเล่นเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจหลังประกอบกิจประจำและการเล่นในเทศกาลท้องถิ่นหรือในงานมงคลบางเช่น เพลงพื้นเมือง ละคร ลิเก ลำตัด หุ่น หนังใหญ่ ฯลฯ

การเล่นพื้นเมือง หมายถึง การแสดงแต่ละอย่างอันเป็นประเพณีนิยมกันในท้องถิ่น ซึ่งเล่นกันในระหว่างประชาชน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงตามฤดูกาล การแสดงจะต้องเป็นไปอย่างมีวัฒนธรรมมีความเรียบร้อยต้องใช้ถ้อยคำสุภาพไม่หยาบโลนหรือเสื่อมเสียศีลธรรม แต่งกายให้สุภาพถูกต้องตามความนิยมและวัฒนธรรมเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ตลอดจนสถานที่ก็ต้องจัดให้เหมาะสมกับโอกาสที่จะแสดง

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2540, หน้า 69) ได้กล่าวว่า การพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์มีหลายลักษณะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความรู้ความสามารถ ความสนใจ สถานภาพสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจโอกาสการแสดงออกเพื่อพักผ่อนจึงมีทั้งที่เป็นกิจกรรมเฉพาะตนกิจกรรมในครอบครัวและกิจกรรมร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคม “การเล่นพื้นบ้าน” เป็นกิจกรรม

หนึ่งทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อความสุขสนุกร่วมกันของผู้คนในสังคมนั้นๆ โดยมีชาวบ้านเป็นผู้คิด ผู้แสดง และผู้ชม

เนื่องจากการละเล่นพื้นเมืองจัดเป็นส่วนหนึ่งของนาฏศิลป์ไทย อาจารย์สุมิตร เทพวงษ์ ได้แบ่งการละเล่นพื้นเมืองออกเป็น 2 ลักษณะ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์เพื่อความเข้าใจและเหมาะสมในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. การละเล่นพื้นเมืองในรูปแบบของ “เพลงพื้นเมือง” หรือ “เพลงพื้นบ้าน” (Folk Songs)

2. การละเล่นพื้นเมืองในรูปของ “การแสดงพื้นเมือง” (Folk Dances)

ปรีชา หิรัญประดิษฐ์ (2541, หน้า 92) ให้ความหมายของคำว่า “การแสดงพื้นบ้าน” คือ การแสดงออกซึ่งจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกและความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเกี่ยวโยงเป็นสายใยทางวัฒนธรรมอีกด้วย เพราะพฤติกรรมอันแสดงออกและยอมรับกัน สมอง ความต้องการของกันและกันได้ ย่อมเป็นสิ่งที่คนในสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของดังนั้นการแสดงพื้นบ้านจึงเปรียบเสมือนอาหารทางจิตใจ อารมณ์ สังคม ไปพร้อมกัน หรืออีกแง่หนึ่งก็เปรียบเสมือนปลาช่อนน้ำซึ่งเป็นทั้งที่เกิด ที่เลี้ยงชีวิต และที่ตาย จะขาดจากกันเสียมิได้ การแสดงพื้นบ้านของท้องถิ่นซึ่งเป็นดังปลาช่อนของท้องถิ่น ก็ย่อมจะอดหนุนค้ำจุนกันอยู่ตลอดไป กลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ทั้งหมดนี้ออกจะเป็นปรัชญาอยู่มาก จึงขอขยายความดังต่อไปนี้

1. การแสดงพื้นบ้าน มีความเด่นชัดในเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งของไทยนั้นอาจแบ่งแยกออกได้ตามรูปแบบลักษณะลีลาความเคลื่อนไหว น้ำเสียงตามสำเนียงท้องถิ่น ตลอดจนกิจกรรมยาทและความเชื่อถือ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าภาคเหนือเป็นอย่างไร ภาคใต้เป็นอย่างไร

2. การแสดงพื้นบ้านเกิดจาก “ปัญญาชน” ของท้องถิ่น ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานแล้วแผ่ขยายออกไปสู่ท้องถิ่นใกล้เคียงที่เข้าใจกันรวมกันทั้งทางอาชีพขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อถือทางศาสนา

3. การแสดงพื้นบ้าน เป็นการแสดงออกซึ่งชีวิตจริงของคนในชนบท เริ่มด้วยการใช้เสียงร้องเป็นเพลงที่มีทำนองเอื้อนอย่างง่าย ๆ ก่อน แล้วจึงเพิ่มความเคลื่อนไหวร่างกายให้บังเกิดรสชาติที่ดีขึ้นต่อนั้นก็จะค่อย ๆ กลายเป็นเรื่องราวที่ผูกขึ้นเลียนแบบหรือจำลองเหตุการณ์ในชีวิตจริง

จึงอาจกล่าวได้ว่า การแสดงพื้นบ้าน เป็นพื้นฐานของการแสดงทุกชนิดทุกประเภท เพราะ ถ้ายึดมาจากชีวิตประจำวันที่แสดงออกอย่างชัด ๆ เราอาจสังเกตได้จากการเกี่ยวข้าว การดำนา การ จับปลา เป็นต้น และเมื่อถึงคราวว่างงานก็มีการแสดงที่ช่วยผ่อนคลายอีกหลายอย่าง เช่น เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย ฯลฯ เพราะฉะนั้นการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของคนรุ่นก่อน ๆ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบที่เปลี่ยนไปบ้างตามยุคสมัย สัมกับที่สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม

ในส่วนเพลงพื้นเมืองในประเทศไทยมีมาแต่โบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีขึ้นในสมัยใด เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยของคนในสังคมจึงมีผู้เรียกว่า "เพลงพื้นบ้าน" เป็นเพลงนอกศตวรรษเป็นเพลงนอกทำเนียบบ้าง เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี และความรู้ทุกแขนงในประเทศไทยที่เรามักจะอ้างสืบสุด แต่ศิลาจารึกก็มีความรู้ทุกแขนง ยกเว้นแต่เพลงพื้นเมืองที่มีการกล่าวถึงการละเล่นเพียงเล็กน้อย หลักฐานเกี่ยวกับการเล่นเพลงพื้นเมืองมีปรากฏในสมัยอยุธยา ชื่อที่พบคือ เพลงเรือ เพลง เทพทอง ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ มีชื่อเพลงพื้นเมืองปรากฏอยู่ในจารึกวัดโพธิ์และในวรรณคดีต่าง ๆ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏชื่อ คือ เพลงปรบไก่ เพลงเรือ เพลงสักรา แฉวลาว่า ไก่ป่า เกี่ยวข้าว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีการเล่นเพลงเรือ สักรา ในเทศกาลทอดกฐิน มีเพลงฉ่อย ลิเก ลำตัด ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมานั้น มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับเพลงพื้นเมืองไว้ให้อ่านและใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเป็นจำนวนมาก

ส่วนในเรื่องการเกิดเพลงพื้นเมืองนั้น ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นในทัศนะต่าง ๆ กัน เช่น กล่าวว่เกิดเพราะความไม่สะดวกในเรื่องการคมนาคม มหรสพเพื่อความบันเทิงอื่น ๆ ไม่มี ต่างคนต่างทำมาหากินไม่ค่อยมีโอกาสจะพบกัน เมื่อมีเวลาและโอกาสจึงหาสิ่งบันเทิงใจเกิดขึ้นหรือเกิดจากสภาพสังคมที่ยังมีความต้องการแสวงหาความบันเทิงใจ เรื่องของความเชื่อที่ชาวบ้านจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกับสิ่งที่คนในสังคมยึดเหนี่ยวเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจตลอดถึงเรื่องความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งมีผลให้เผยแพร่ออกไป

เพลงพื้นเมืองมีลักษณะดังนี้

1. มีความเรียบง่ายของการใช้คำ สำนวน โวหาร ไม่มีศัพท์แสงมากนัก อาจจะมีนัยแฝงอยู่ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในสังคมท้องถิ่น ถ้าผู้ฟังมีประสบการณ์ร่วมก็จะเข้าใจได้ทันทีความตกลง

ขบขันการว่ากระทบกระเทียบ เสียชื่อเสียงคมทองถิ่นจนถึงระดับชาติมิให้พบเห็นอยู่โดยทั่วไปใน เพลงพื้นเมืองทุกประเภท

2. การสอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้าน นับแต่ความเชื่อเรื่องประเพณี ค่านิยม และภาษา ถิ่น มีอยู่เป็นอย่างมากในเพลงพื้นเมือง

3. ฉันทลักษณ์ไม่แน่นอน อาจจะสั้นตั้งแต่ 1 คำ เรื่องซ้ำไปซ้ำมาจนกระทั่ง 17-18 คำก็มีลักษณะคล้องจองกันอยู่ในตัว แต่ก็ไม่ไต่ตามฉันทลักษณ์ของกลอนหรือบทประพันธ์ชนิดใด

4. การร้องเล่นไม่ต้องการอุปกรณ์ประกอบมากมาย อาจจะใช้จังหวะตบมือ ใช้ฉิ่ง กรับ โทน ซึ่งจะมีหรือไม่มีก็ได้ การแต่งกายก็แต่งกายแบบพื้นบ้านที่เป็นอยู่ อาจจะมีการทาแป้งทาปากเข้าไปบ้างเพื่อความสวยงาม

5. การตัดเติมเสริมความมิให้พบเห็นอยู่ทั่วไป เพราะบางทีเป็นการร้องโต้ตอบ (ปฏิพากย์) ระหว่างผู้เล่น 2 ฝ่าย ซึ่งต้องใช้ไหวพริบ (ปฏิภาณ) เพื่อความรวดเร็วไม่ให้เกิดการเล่นหยุดชะงัก จึงอาจตัดความหรือเสริมความเข้าไปเพื่อให้พอดีกับจังหวะ เวลา และโอกาส

6. การใช้สำนวนสำเริงรูป หรือสำนวนสุตรสำเริง นิยมใช้กันแพร่หลายทั่วไป เช่น ขึ้นต้นอย่างนี้ จะต้องต่ออย่างนี้ แล้วต้องลงอย่างนี้ เช่น ขึ้นว่า "จะว่าอะไรอย่าให้ผิด" จะต้องว่า "เหมือนกับริดดาไม้" หรือ "ขอให้ขึ้นคล่องลงคล่อง" ก็จะต่อว่า "อย่างกับช่องน้ำไหล"

7. ไม่ทราบที่มาแน่นอนว่ามาจากใคร ที่ไหน เมื่อไร ดังนั้นเมื่อถามถึงที่มาจะบอกว่ามาจากครูพักลักจำ คือ จำสืบทอดมา เวลาไหว้ครูจึงต้อง "ไหว้ครูพักลักจำ" ด้วยการละเล่นพื้นเมือง

การละเล่นพื้นเมืองมีลักษณะแตกต่างกับเพลงพื้นเมืองตรงที่เน้นลักษณะ และลีลาการ รำมากขึ้นกว่าการเล่นเพลง ความหมายของการใช้ท่าทางจะมีมากกว่า การแต่งกายของผู้แสดง จะดูพิถีพิถันต้องการความสวยงามเพื่อให้การพ่อนำนั้นดูงดงามและเป็นเอกลักษณ์ในการแสดงแต่ละชุด

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการละเล่นพื้นเมือง

การละเล่นพื้นเมืองของไทยแบ่งออกเป็น 4 ภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน แต่ละภาคจะมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ แตกต่างกันไปทั้งรูปแบบของเพลงพื้นเมืองและการแสดงพื้นเมือง สิ่งเหล่านี้เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัจจัยสภาพทางภูมิศาสตร์ มีอิทธิพลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละภาคเนื่องจากในสมัยอดีตการคมนาคมติดต่อกับส่วนกลางยากลำบาก ในภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลจึงมักจะรับวัฒนธรรมจากประเทศใกล้เคียงเข้ามาในสังคมนั้น

2. ประเพณี คำว่า "ประเพณี" มาจากศัพท์บาลีสันสกฤตว่า "ปเวณ; พรเวริ" ได้แก่ ขนบธรรมเนียมหรือแบบแผน คนเราไม่ว่าชาติไหน ภาษาใด ย่อมต้องมีประเพณีเป็นของตนเอง คนในชาติต้องเคารพนับถือ ถ้าไม่เคารพนับถือจะถูกตราหน้าว่าเป็นคนไม่มีชาติในเรื่องประเพณีของประชาชนทุกภูมิภาคส่วนมากจะมีขึ้นในลักษณะที่คล้ายคลึงกันบ้างและแตกต่างกันบ้างในบางประเพณี

3. ศาสนา เป็นสิ่งสำคัญมากสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการละเล่นพื้นเมืองแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น หรือในแต่ละภูมิภาค สำหรับประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่มีความเป็นประชาธิปไตยในเรื่องการนับถือศาสนา ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการเลือกนับถือศาสนาที่ตนเองชอบได้อย่างอิสระ ผลของการนับถือศาสนานั้นมักมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีความเชื่ออันเป็นผลให้เกิดการละเล่นพื้นเมืองแตกต่างกันไป

4. ความเชื่อ เป็นเรื่องที่มีความผูกพันในวิถีชีวิตของคนไทยมานาน ความเชื่อมีผลทำให้เกิดรูปแบบของประเพณีต่าง ๆ อันเป็นผลต่อการละเล่นพื้นเมืองอย่างยิ่งในแต่ละท้องถิ่น โดยแต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไป

5. ค่านิยม เรื่องของค่านิยม เป็นสิ่งสำคัญขั้นมูลฐานในการทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมบุคคล เพราะพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่าง ๆ ของบุคคล ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะค่านิยมที่ผู้นั้นมีอยู่ ค่านิยมที่เรามักพบในแต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคจะมีลักษณะดังนี้

- ค่านิยมเกี่ยวกับการศึกษา
- ค่านิยมเกี่ยวกับความมั่นคง
- ค่านิยมเกี่ยวกับการทำนุ
- ค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกสนาน
- ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องศักดิ์สิทธิ์
- ค่านิยมเกี่ยวกับการรักถิ่นฐานหรือรักญาติพี่น้อง
- ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูรู้คุณ

ลักษณะการเล่นพื้นเมืองของภาคเหนือ

การเล่นพื้นเมืองของภาคเหนือในรูปแบบของเพลงพื้นเมืองนั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บทขับขานของพระภิกษุในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา (ซึ่งผสมผสานกับพราหมณ์และผี) เช่น เทศน์ อือลำน้า ไส่กาพย์ สวด ทั้ง 4 อย่างนี้ถือเป็นบทเพลงที่ศักดิ์สิทธิ์ใช้ในพิธีกรรมโดยตรง มิได้นำมาขับร้องกันเล่น ๆ

2. บทขับร้องของประชาชนชาวบ้านทั่วไป เช่น คำ(ซ้ำ) จ้อย(ซ้ำ) การเล่นพื้นเมืองของภาคเหนือในรูปแบบของการแสดงพื้นเมือง ซึ่งมักเกี่ยวกับฟ้อนหรือการรำรำนั้นแบ่ง 5 ประเภทคือ

1. ฟ้อนที่สืบเนื่องมาจากการนับถือผี เป็นการฟ้อนที่เกี่ยวกับความเชื่อ และพิธีกรรมนับเป็นการฟ้อนที่เก่าแก่มาช้านาน ได้แก่ ฟ้อนผีผดผีเม้ง ฟ้อนผีบ้านผีเมือง ฯลฯ

2. ฟ้อนแบบเมือง เป็นศิลปะการฟ้อนที่มีลีลาแสดงลักษณะเป็นแบบฉบับของคนเมือง หรือ "ชาวไทยวน" (ซึ่งเป็นกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่เป็นปึกแผ่นในแคว้นแคว้นที่เรียกว่า "ลานนา") ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเจิง ตบมะผาบ ฟ้อนดาบ ตีกลองสะบัดชัย และฟ้อนสาวไหม ฯลฯ

3. ฟ้อนแบบม่าน คำว่า "ม่าน" ในภาษาลานนามาหมายถึง "พม่า" การฟ้อนประเภทนี้เป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะการฟ้อนของพม่ากับของไทยลานนา ได้แก่ ฟ้อนม่านม้วยเวียงตา ฯลฯ

4. ฟ้อนแบบเงหรือแบบไทยใหญ่ เป็นการฟ้อนตลอดจนการแสดงที่ได้รับอิทธิพลหรือต้นเค้ามาจากศิลปะการแสดงของชาวไทยใหญ่ ได้แก่ เล่นโต กิ่งกะหว่า (กินนรา) หรือฟ้อนนางน้า กำเบ้อคง มองเจิง ฟ้อนโต (ไทยใหญ่) และฟ้อนเงี้ยว ฯลฯ

5. ฟ้อนที่ปรากฏในบทละคร การฟ้อนประเภทนี้เป็นการฟ้อนที่มีผู้คิดสร้างสรรค์ขึ้นในการแสดงละครพื้นทาง ซึ่งนิยมกันในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ฟ้อนลาวแพน ฟ้อนม่านมงคล ฟ้อนรัก และฟ้อนลาวดวงเดือน ฯลฯ

ธิดา โมสิกรัตน์ (2543 , หน้า 780) กล่าวว่า ในอดีตนั้นการรับรู้วรรณกรรมพื้นบ้านของไทยทั่วไปในทุกภูมิภาค มักจะแสดงออกด้วยการเล่าสู่กันฟัง เป็นลักษณะการเล่านิทานหรือการขับลำนำที่เรียกกันแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นว่า ลำซอก หรือขับ ในปัจจุบันมักเรียกรวม ๆ กันว่า เพลง

พื้นบ้านพื้นเมืองนั่นเอง ต่อมามีการพัฒนาเป็นมหรสพหรือการแสดงพื้นบ้านโดยนำเอาวรรณกรรมที่นิยมกันแพร่หลายมาแสดงเป็นละคร หนังตะลุง หมอลำ หรือขอของภาคเหนือ ด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังอ่านหนังสือไม่ค่อยได้ การเรียนรู้วรรณกรรมต่าง ๆ จึงมักรับผ่านเพลงหรือการแสดงโดยการเล่า ขับร้อง เล่นกันในงานบุญ หรือในเทศกาลต่าง ๆ ที่มีอยู่เกือบตลอดปีในทุกภูมิภาคของไทย

วรรณกรรมพื้นบ้านแพร่หลายอยู่ในหมู่บ้านตลอดมาทั้งในรูปของการละเล่น มหรสพ ในพิธีกรรมและการศึกษาแบบโรงเรียนเข้ามาแทนที่วัด และยังเลื่อมความนิยมลงอีกเมื่อสื่อมวลชนสมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และค่านิยมของประชาชนทั้งในด้านข่าวสารและการบันเทิงรูปแบบใหม่ ๆ เช่นภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุทัศน์

ปรีชา หิรัญประดิษฐ์ (2541 , หน้า 15) กล่าวว่า การละเล่นหรือการเล่น เป็นกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจในสังคมหลังจากที่แต่ละคนได้ตรากตรำทำงานมาแล้ว เมื่อกล่าวถึงการละเล่นมักเป็นคำที่เข้าใจกันว่ามีความหมายกว้างขวางกว่าการเล่นหรือการเล่นกีฬา กล่าวคือหมายถึง “การแสดงต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง หากจะพิจารณาความหมายข้างต้น การละเล่นย่อมมีความหมายครอบคลุมไปที่การร้องรำ การแสดง และกิจกรรมเล่นสนุกสนาน ตลอดจนการกีฬาของคนในสังคม เพราะทั้งการร้องรำ การแสดง การกีฬา และการละเล่นต่าง ๆ ล้วนก่อให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงแก่มนุษย์ได้ทั้งสิ้น

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (อ้างใน นิสา เมลานนท์ , 2541 หน้า 1) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของการละเล่นพื้นบ้าน โดยคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ มาประกอบดังนี้

ภาคใต้ของไทย สภาพภูมิศาสตร์และลมฟ้าอากาศร้อนจัด ฝนตกชุก ลมมรสุมแรงและพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ จึงส่งผลให้ชาวปักษ์ใต้มีอุปนิสัยแข็งกร้าว บึกบึน การละเล่นพื้นบ้านของภาคใต้จึงจะเด่นที่จังหวะมากกว่าด้านอื่น ดนตรีส่วนมากจึงเป็นเครื่องตีไม้เน้นเครื่องดีดตีเหมือนภาคอื่น ๆ ลีลาการรำรำก็มีจังหวะเฉียบขาด

ภาคเหนือ ซึ่งเป็นถิ่นที่สภาพภูมิศาสตร์เต็มไปด้วยเขาและดอยมีธรรมชาติสวยงามชาวเหนือจึงเป็นนักธรรมชาตินิยม รักความงามเป็นเลิศ ชาวเหนือจึงมีความอ่อนหวานและความอ่อนไหวอยู่ในตัวเต็มเปี่ยม ลีลาและเสียงซึ้งของภาคเหนือจึงเต็มไปด้วยความอ่อนช้อยอ่อนหวาน ศิลปะการฟ้อนรำของภาคเหนือมีความเนิบช้า นุ่มนวล หวานซึ้ง ละเมียดละไม

ภาคอีสาน ซึ่งเป็นที่ราบสูง สภาพดินไม่อุ้มน้ำฤดูแล้งยาวนานไม่เกื้อกูลต่อการเกษตรมีอิทธิพลถึงสภาพเศรษฐกิจของชาวอีสานโดยตรง การทำงานและต่อสู้เพื่อชีวิตของชาวอีสานจึงหนักกว่าคนไทยภาคอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ เสียงแคนซึ่งเป็นดนตรีพื้นเมืองของอีสานจึงมีลีลาเศร้าเรือก้องปลุกปลอบและการเร่งเร้าให้ต่อสู้

ภาคกลาง ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ แต่ที่ชาวบ้านภาคกลางมีโอกาสใกล้ชิดตัวเมือง การละเล่นพื้นบ้านของภาคกลางส่วนมากจะเด่นที่ลำนำคือการขับบทกลอนให้เข้ากับจังหวะของการละเล่นนั้น ๆ เนื้อหาสาระจะเน้นที่การสมมติจินตนาการและอารมณ์ขัน (สุทริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2525 หน้า 159)

การละเล่นพื้นบ้าน เป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ สอดรับกับสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งที่เป็นสภาพทางธรรมชาติและสภาพสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากการละเล่นพื้นบ้านเป็นการแสดงออกเพื่อการนันทนาการ ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ ประกอบกับสภาพสังคมในสมัยก่อนเอื้อมากต่อการเกิดและสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านด้วยสังคมยังไม่มี ความเจริญก้าวหน้ามากนัก และรูปแบบของควมบันเทิงยังไม่หลากหลายเช่นปัจจุบัน การละเล่นพื้นบ้านจึงปรากฏอยู่ทั่วไปในทุกสังคม เพียงแต่อาจมีรูปแบบ และลักษณะการละเล่นที่ แตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละท้องถิ่นในสังคมไทย เมื่อกล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้าน เรามักจะจำแนกตามภูมิภาค โดยจำแนกเป็นการละเล่นพื้นบ้านภาคเหนือ การละเล่นพื้นบ้านภาคกลาง การละเล่นพื้นบ้านภาคอีสาน และการละเล่นพื้นบ้านภาคใต้ ในแต่ละภูมิภาคอาจจำแนกเป็นการละเล่นพื้นบ้านเฉพาะท้องถิ่นย่อย ๆ ลงไปได้อีก นอกจากการละเล่นพื้นบ้านจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นดังกล่าวแล้วแต่ก็มีลักษณะสำคัญบางประการร่วมกันซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การละเล่นพื้นบ้านเป็นมรดกร่วมของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้านของท้องถิ่นย่อมเกิดขึ้นเพื่อความสำราญอารมณ์ของคนในท้องถิ่นนั้นโดยมีชาวบ้านเป็นต้นคิดเป็นผู้เล่นและผู้สืบทอด ชาวบ้านจะรับรู้เข้าใจและมีความรู้สึกร่วมต่อการละเล่นท้องถิ่นของตนเองมากกว่าคนต่างถิ่นต่างภูมิภาค เช่น ภาคกลางหรือภูมิภาคอื่นจะดูหนังตะลุงไม่ค่อยจะรู้เรื่องและไม่สนุกเป็นต้น ในทำนองเดียวกันชาวภาคใต้ไปชมการละเล่นพื้นบ้านของภูมิภาคอื่นก็จะไม่สนุกหรือไม่มีความร่วมเท่ากับชาวบ้านใน ภูมิภาคนั้นอาจเป็นเพียงรู้สึกชื่นชมหรือทึ่งในความแปลก

ใหม่มากกว่าการรับรู้เข้าใจทั้งนี้เนื่องจากการละเล่นชนิดนั้น ๆ มิได้เป็นมรดกร่วมในท้องถิ่นของตนเอง

2. การละเล่นพื้นบ้านมักไม่ปรากฏผู้ที่เป็นต้นคิด การละเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิดเกิดขึ้นในสังคมชาวบ้านมาช้านานมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาในกลุ่มชาวบ้านหลายช่วงอายุคนโดยวิธีการจดจำและฝึกปฏิบัติเลียนแบบและมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็น การปรับเปลี่ยนจากความคิดของชาวบ้านเอง และรับอิทธิพลความคิดมาจากสังคมภายนอก จึงทำให้ไม่อาจทราบได้ว่าใครเป็นต้นคิดริเริ่มการละเล่นชนิดนั้น ๆ และใครเป็นต้นคิดการปรับเปลี่ยน บางขั้นตอนของการละเล่น ด้วยเหตุนี้เมื่อกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการละเล่นชนิดต่าง ๆ จึงมักจะกล่าวขานกันในเชิงตำนานหรือเรื่องเล่ามากกว่าจะมีหลักฐานอ้างอิงชัดเจน

3. การละเล่นพื้นบ้านเป็นการแสดงออกที่สัมพันธ์กับสภาพของท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้านเกิดขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออกของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น จึงย่อมมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพของท้องถิ่น ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ และสภาพสังคมวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี นิสัยใจคอ การทำมาหากิน ฯลฯ การที่แต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ แตกต่างกันไปด้วย แม้ว่าการละเล่นบางอย่างจะได้รับอิทธิพลทางความคิด และรูปแบบมาจากท้องถิ่นอื่นซึ่งเป็นสังคมภายนอกแต่ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่นที่รับการละเล่นนั้นไปเล่นได้เป็นอย่างดี เป็นที่นิยมของชาวบ้านและการสืบทอดต่อ ๆ กันเรื่อยมาจนเป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงกล่าวได้ว่าการละเล่นพื้นบ้านเป็นภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมอื่นๆ ของท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านจึงย่อมทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดีทางหนึ่ง

4. การละเล่นพื้นบ้าน มีลักษณะเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ตามแบบวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านสังคมโดยทั่วไปเป็นสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ชาวบ้านมีความรู้สึกนึกคิดและใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติค่อนข้างสูงส่วนใหญ่นิสัยตรงไปตรงมาไม่เสแสร้ง หรือปรุงแต่งบุคลิกหรือการแสดงออกจนเกินตัว มีลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน สามารถร่วมมือร่วมใจกับผู้อื่นได้ดี เป็นต้นจึงส่งผลให้การละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลจากความคิด และการแสดงออกของชาวบ้านมีลักษณะเรียบง่ายตรงไปตรงมา ความรู้สึกนึกคิดและพื้นฐานการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งในด้านท่วงท่าที่แสดงออก การใช้ภาษา และฉันทลักษณ์ของบทหรือการร้องที่ใช้ในการละเล่น

ต่อมาภายหลังเมื่อมีการสังสมและสืบทอดกันมานาน ชาวบ้านก็รู้จักปรับเปลี่ยนพัฒนาบางขั้นตอนของการละเล่นให้ปราณีตขึ้นและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

6. การละเล่นพื้นบ้าน มีการสืบทอดด้วยวิธีการปฏิบัติเลียนแบบและบอกเล่า การละเล่นพื้นบ้านเมื่อมีขึ้นและได้รับความนิยมแพร่หลายในท้องถิ่นใด ก็ย่อมได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนเป็นมรดก วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น การสืบทอดส่วนใหญ่จะใช้วิธีฝึกปฏิบัติเลียนแบบและบอกกล่าวแนะนำกันด้วยวาจา ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

สุกัญญา ภัทราชัย (2524 , หน้า 214) กล่าวถึงการศึกษาเพลงพื้นบ้านในเชิงสังคมว่าเป็นการศึกษาเชิงสังคม เป็นการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของคติพื้นบ้าน จากการศึกษาเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง ได้พบว่าเพลงปฏิพากย์ภาคกลางมีบทบาทต่อสังคมไทย คือ

- สร้างความบันเทิง เพราะมีเนื้อหาสนุก จังหวะสนุกและลีลาสนุก
- สร้างความสามัคคี เพลงที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงซอกกระดาน ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงในขณะที่ยังแรงพร้อมกัน เพลงยามตรุษ เช่น เพลงพิชฐาน เพลงระบำ เพลงพวงมาลัย สร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้าน
- ให้ความรู้แก่ผู้คนในสังคม เพราะจะมีการสอดแทรกความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดชีวิต ประวัติพระพุทธศาสนา

การแสดงพื้นบ้านนับว่าเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่แนบแน่นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของประชาชนเป็นมรดกพระดับพื้นบ้านที่แพร่หลายไปทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศ แต่ละภาคจะมีการละเล่นสืบทอดอย่างโดยมีแนวทางต่างกันออกไป เช่น ในภาคกลางผู้คนติดต่อไปมาหาสู่กันง่าย การสื่อสารที่มีถึงกันก็จะเป็นทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เพราะศูนย์กลางของภาค คือ เมืองหลวง อันเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมระดับเมืองหลวง จึงมีแนวโน้มไปทางการร้องโต้ตอบด้วยคารมโวหาร ในภาคเหนือมีความเคลื่อนไหวที่นิ่มนวลอ่อนช้อย มีแนวโน้มไปทางพ้องรำ ภาคอีสานเป็นภาคที่ผู้คนใช้ภาษาได้ตอบกันว่องไว และมีนิทานพื้นบ้านอยู่มากก็มีแนวโน้มไปทางร้องเต้นเรื่องราวเล่าสู่กันฟังและมีทั้งการรำแบบแข็งและบรรเลงดนตรีประกอบ ภาคใต้คงจะมีสำเนียงที่แปลกออกไป ทั้งเสียงเพลงและท่าพ้องรำก็ประดิษฐ์ขึ้นเป็นของตนเองโดยเฉพาะ ดังนั้น จึงมีแนวโน้มไปทางการแสดง การขับคำกลอน หนึ่งตะลุง และมีดนตรีในลักษณะกระตุ้นอารมณ์ให้มีชีวิตชีวา

การแสดงในเชิงร้องและขับลำ

การร้องและขับลำ เป็นการใช้ภาษาเชิงปฏิภาณไหวพริบอย่างฉับไว แม้บางส่วนบางตอนจะใช้บทที่ท่องจำไว้แล้วก็ตาม แต่ก็อาจนำเอามาปรุงถ้อยคำให้เข้ากับเรื่องได้อย่างเหมาะสม นับว่าเป็นการเล่นที่เน้นเฉพาะการขับร้อง อาศัยถ้อยคำ ทำนอง และสำเนียงตลอดจนภาษาถิ่น

ภาคเหนือ มีการขับร้องและขับลำอีกแบบหนึ่ง โดยการใช้ถ้อยคำ สำเนียง และทำนองซึ่งคลอเคล้าด้วยปี่ซอเรียกว่า “ซอผู้สาว” ได้แก่ การร้องโต้ตอบกันระหว่างหญิงชาย ซึ่งมักจะใช้คำกลอนที่แต่งไว้แล้วจดจำมาร้อง บางโอกาสเท่านั้นที่ร้องด้นอย่างฉับไวซึ่งจะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์สูง การร้องเป็นเรื่องเชิงขับลำนำ มักใช้เรื่องพระลอ เรื่องน้อยใจยา เป็นต้น วิธีร้องให้เื่อนตามทำนองแล้วหยุดในบางตอน แต่เรื่องยังติดต่อกันตลอดไป การแต่งคำกลอนของภาคเหนือมีหลายแบบ เช่น แบบ“คำร่ำ” มีลักษณะเป็นร่ายที่สัมผัสอักษรกันไปตลอดมีการถ่ายทอดกันแบบ “มุขปาฐะ” แล้วจดจำกันต่อ ๆ มาหลายล้านวน จนบางสำนวนเข้าขั้นเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน

การแสดงในเชิงเรื่องราว

อาจจะรวมทั้งการแสดงขับร้องขับลำที่ขยายออกไปเป็นเรื่องราว จนถึงการแสดงเป็นแบบละคร ลิเก ซึ่งมีการแสดง เช่น ฟ้อนรำ ออกท่าทาง และจัดตัวแสดงอย่างตัวละคร มีดนตรีประกอบบ้างไม่มากก็น้อย ลักษณะของการแสดงจะใช้เรื่องราวต่าง ๆ เป็นเนื้อหา หรืออาจตัดตอนเอามาจากนิทาน นิยายหรือวรรณกรรมตอนใดตอนหนึ่งบางภาคก็ได้พัฒนาไปเป็นแบบอย่างของการแสดงละครแล้วก็มี

ภาคเหนือ ความจริงการแสดงเรื่องน้อยใจยา ซึ่งนิยมกันมากนั้นหาได้มีเฉพาะแต่การขับร้องโต้ตอบกันเท่านั้น ยังมีการแต่งตัวแบบละครและมีฉากประกอบอีกด้วย การดำเนินเรื่องก็เป็นไปท่องเรื่องจริง ๆ หาได้ตัดตอนเอาเฉพาะบางส่วนมาใช้ เช่น การขับร้องโต้ตอบกันไม่ จึงนับว่าเป็นการแสดงตามแบบอย่างที่มีเนื้อเรื่องราวได้อีกแบบหนึ่ง เรื่องพระลอก็นิยมแสดงออกตัวเป็นอย่างละครเช่นเดียวกัน

การแสดงในเชิงขบวนแห่

การแสดงในเชิงจัดขบวน มีขึ้นก็เพื่อแสดงความครึกครื้นสนุกสนานในการเดินทางเคลื่อนจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งจัดเป็นขบวนแห่ซึ่งมีการร้องรำทำเพลงและฟ้อนรำเข้าขบวนไปด้วยกันเป็นขบวนยาว เป็นการแสดงที่มีอยู่ทุกภาค

ภาคเหนือ การฟ้อนเข้าขบวนแห่ของภาคเหนือนั้นมีมานานแล้วและเป็นที่ยอมรับกันมากอีกด้วย นอกจากขบวนฟ้อนแล้ว ก็ยังมีขบวนการแสดงอื่น ๆ รวมด้วย เช่น กลองสะบัดไชย ซึ่งมีทั้งการเข้าขบวนและตั้งอยู่กับที่ แต่การฟ้อนนั้นนับว่าเป็นการแสดงยิ่งใหญ่กว่าทุกอย่าง เพราะจะต้องให้ผู้แสดงจำนวนมาก ต้องมีการฝึกซ้อมกันอย่างพร้อมเพรียง การฟ้อนเป็นขบวนของภาคเหนือมีหลายกรณี เช่น ในงานบุญของวัด งานต้อนรับผู้มีบรรดาศักดิ์หรือในงานชักศพของผู้ใหญ่ไปวัด การฟ้อนเป็นขบวนนี้ไม่มีท่าฟ้อนรำที่ซับซ้อนมากนักใช้จังหวะเรียบๆ และออกจะช้าด้วยซ้ำไปแต่ก็เป็นความงามอีกแบบหนึ่ง ซึ่งดูเนิบนาบและมีความพร้อมเพรียงอย่างยิ่ง

การละเล่นพื้นบ้านกับสื่อมวลชน

การละเล่นพื้นบ้านถือได้ว่าเป็นสื่อพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่สามารถสื่อสารให้กลุ่มคนในสังคมนั้นรับรู้

กาญจนา แก้วเทพ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสื่อพื้นบ้านว่า "สื่อมวลชนกับสื่อพื้นบ้านได้มีการเกี่ยวข้องกันในรูปแบบต่าง ๆ อยู่แล้วโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะการเกี่ยวข้องแบบชนิดที่สื่อมวลชนจำเป็นต้อง "เข้าไปใช้" สื่อพื้นบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีความแปลกใหม่ก็เฉพาะแต่ "ตัวสื่อ" เท่านั้น หากทว่าในแง่เนื้อหา รูปแบบการนำเสนอ วิธีคิด แม้แต่กลุ่มคนดูนั้นล้วนแต่เป็นของเก่าที่มีอยู่เดิมในสังคมทั้งนั้นเมื่อสื่อมวลชนก้าวไปที่ไหน สื่อพื้นบ้านที่นั่นย่อมมีอันล้มหายตายจากไปเป็นทิวแถว เช่น ร่องเงืงของภาคใต้เพลงเกี่ยวข้าว เพลงปรบไก่ การเล่นรำแม่ศรีภาคกลาง คำวซอ ของภาคกลางเหนือ (อาจจะยกเว้นหมอลำของภาคอีสาน) สื่อพื้นบ้านเหล่านี้หลายรายได้สูญหายไปแล้ว บางรายที่ไม่มีอันเป็นไปก็จะตกอยู่ในสภาพทรุดโทรมในขณะที่ชาวบ้านหันหน้าหนีสื่อพื้นบ้านแบบเก่า พวกเขาหันหน้าเข้าหาสื่อมวลชนสมัยใหม่เข้าไปจับจองพื้นที่ทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนจึงเป็นเสมือนคู่ปรับกันโดยปริยาย มีอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องไม่มีอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อพิจารณาดูโดยผิวเผินอาจจะสรุปตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วว่า สื่อมวลชนเป็นตัวหลักของการล้มหายตายจากของสื่อพื้นบ้าน หากวิเคราะห์ดูแล้วได้มีปัจจัยหลายอย่าง และมี

สาเหตุมาจากหลายฝ่ายที่ เข้ามาเกี่ยวข้อง มิใช่สื่อมวลชนแต่เพียงผู้เดียว จินตนา หนูณะ (2533) วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การแสดงร้องเงืง (มีลักษณะคล้ายรำวง) สูญหายไปจากคความนิยมของชาวบ้าน และพบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ด้าน

ปัจจัยแรกคือ การเข้ามาของสื่อมวลชนสมัยใหม่ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ที่เข้ามาช่วงชิงเวลาที่ใช้ในระหว่างการพักผ่อน รวมทั้งมหรสพรูปแบบความบันเทิงแบบใหม่ ๆ อีกมากมาย ที่พวงติดตามมากับสื่อมวลชน เช่น การแสดงคอนเสิร์ต การเต้นดิสโก้เทค เป็นต้น

ปัจจัยประการที่สอง คือ ขีดจำกัดจากตัวสื่อประเพณีเอง ตัวอย่างเช่น สื่อพื้นบ้านมักจะล้มเหลวที่จะหาผู้มาสืบทอดสานต่องานของตน เพราะเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้หันไปฝึกฝักับสื่อมวลชนเสียแล้ว (อยากเป็นนักร้องลูกทุ่งมากกว่า อยากจะเล่นรำร้องเงืง) โอกาสที่จะแสดงมีน้อยลงหรือไม่สม่มาเสมอทำให้บุคคลในวงการสื่อพื้นบ้านต้องถอยหนีจากอาชีพนักสื่อประเพณีไปสู่อาชีพอื่นๆ และองค์ประกอบสุดท้ายก็อาจจะเป็นเรื่อง ความสามารถในการปรับตัวของสื่อพื้นบ้านเอง เช่น รูปแบบของสื่อพื้นบ้านเข้มงวดจนปรับไม่ได้ (ตัวอย่างเช่น ต้องมีบทไหว้ครูอย่างเต็มยศ) หรือเนื้อหาของสื่อไม่เอื้ออำนวยให้มีการประยุกต์ให้ก้าวเดินไปกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เป็นต้น

ปัจจัยประการสุดท้ายก็อาจจะมาจากองค์ประกอบที่สำคัญของสื่อทุกชนิด คือกลุ่มผู้ชมซึ่งออกอาการสื่อความนิยมในสื่อประเพณีลงไป อันเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลาย ๆ ประการ เช่น ในปัจจุบัน มีสื่อหลายประเภทให้เลือกมากขึ้น โอกาสที่จะดูชมสื่อประเพณี ก็น่าจะน้อยลงไป หรือวิถีชีวิตที่แปร เปลี่ยนไปจนไม่เอื้ออำนวยให้เข้าร่วมกับสื่อประเพณี เนื่องจากสื่อประเพณีทุกชนิดมักจะมีลักษณะตั้งรับ ตัวผู้ส่งสาร / ศิลปินจะอยู่กับที่ ฝ่ายผู้ชมต้องเดินทางออกไปหา ฉะนั้นเป็นการยากที่คนที่อยู่ไกลจะเดินทางเพื่อมาชมการแสดงสื่อพื้นบ้านเหล่านั้นนอกจากนั้นจะต้องมีศรัทธาอย่างแรงกล้าเป็นอย่างยิ่ง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มณี พยอมยงค์ (2535, หน้า 71) ได้ให้ความหมายของขอว่า เป็นเพลงขอพื้นบ้านของล้านนาไทย ที่นิยมกันแพร่หลายที่สุด และเป็นบทร้องที่นิยมกันมากที่สุด เป็นการขับร้องเพลงปฏิพากย์ของล้านนา ซึ่งมีคณะขออาชีพรับจ้างไปแสดงในงานฉลอง หรืองานปอยต่าง ๆ คณะขอประกอบด้วยช่างขอ ซึ่งเป็นชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคนร้องโต้ตอบกัน เรียกว่าคู่ถ้องและมีดนตรี

บรรเลงประกอบเพลงชอนี้ทางภาคเหนือเรียกว่า “ช่างชอ” ใช้เรียกทั้งชายและหญิงช่างชอทั้งหลายจะต้องมีโวหารที่ดี และมีความรู้ในเรื่องระเบียบประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนเป็นผู้มีความสามารถในทางกวีด้วย นอกจากเสียงจะต้องดีแล้วจะต้องสามารถร้องเข้ากับดนตรีบรรเลงคือปี่เป็นชุด และเสียงจะต้อง “กินปี่” คือ กลมกลืนกันกับเสียงปี่จะสามารถแยกออกมาจากเสียงปี่ด้วย ลมูล จันทรหอม (2538, หน้า 59) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของชอล้านนาว่าได้มีหลักฐานหลายประการที่กล่าวถึงชอ ในส่วนของเรื่องและเนื้อหาของชอนั้นมักจะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโอกาสของงาน เช่น ชอขึ้นบ้านใหม่ ชอมัดมือแต่งงาน ชอในงานบวชลูกแก้ว (นาค) ชอในงานต่าง ๆ ชอที่มีเนื้อหาให้ความเพลิดเพลินสนุกสนานหรือตลกก็มีบ้างเช่น ชอแอ่วสาว ชอตำรายา (ตลก) และชอประกอบการเล่นเช่น ชอเก็บนก ซึ่งเป็นภาษาชอในภาคพายัพ มีการจัดเวทีเฉพาะ และการจัดแต่งบริเวณให้มีลักษณะคล้ายป่าในการชอเก็บนกนี้จะมีทั้งสนทนาและการชอสลับกัน นับว่าจะเป็นตอนที่จะได้เล่นตลกเป็นอย่างดี

สุรสิงห์ ส้ารวม (2530, หน้า 8) ได้สรุปลักษณะของชอล้านนาไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. บทชอที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น การชอในพิธีไหว้ครู กับบทชอในพิธีเข้าทรง
2. บทชอถ้อย หรือชอโต้ตอบ เนื้อหาคล้ายเพลงปฏิพากษ์ทั่วไป เป็นการชอโต้ตอบระหว่างช่างชอ ชาย – หญิง และเป็นที่ยอมรับกันมากที่สุด
3. บทชอเรื่อง เนื้อหาเป็นเรื่องนิทานและมาจากวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งเป็นชาดก

ลมูล จันทรหอม (2538 , หน้า 59) ให้ความหมายลักษณะทั่วไปของชอว่า ชอเป็นเพลงพื้นบ้านล้านนาที่นิยมกันแพร่หลายที่สุด และเป็นบทร้องที่นิยมกันมากที่สุด ชอ เป็นการขับร้องเพลงปฏิพากย์ ซึ่งมีคณะชออาชีพรับจ้างไปแสดงในงานฉลอง หรืองานปอยต่าง ๆ คณะชอจะประกอบด้วยช่างชอ ซึ่งเป็นชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคน ร้องโต้ตอบกัน เรียกว่าคู่ถ้อย และมีดนตรีบรรเลงคลอประกอบ ดนตรีที่เป็นหลักในการเล่นประกอบชอของเชียงใหม่ ลำพูน คือปี่ ซึ่งมีเป็นชุดเรียก ปี่ซุม ทำด้วยลำไม้ไผ่ลำเดียวตัดเป็นท่อน ๆ ให้ได้ 4 ขนาดตามลำดับ ได้แก่ ปี่เค้า (ปี่แม่) ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด อาจจะมีซึงและสะล้อ เพิ่มขึ้นก็ได้

สำหรับชอของจังหวัดน่าน จะไม่ใช้ปี่ประกอบมีเพียงซึง (เรียกพิณ) และสะล้อเท่านั้น (ทรงศักดิ์, 2530 หน้า 9)

ขอคือ การขับร้องอย่างหนึ่งของชาวล้านนา มีลักษณะแตกต่างกับหารขับร้องแบบอื่น ๆ ที่สำคัญคือ จะต้องมิดนตรีประกอบเสมอ และเป็นการขับร้องอาชีพ ซึ่งเป็นการขับร้องชนิดเดียวของชาวล้านนาที่จะต้องมีคณะหรือวงและเป็นการขับร้องแบบเดียวที่จะต้องมีการถือครู เช่นเดียวกับศิลปะชั้นสูงอื่น ๆ โดยทั่วไป (สุรสิงห์สำรวม, 2527 หน้า 15)

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องขอเก็บนก ของสุรสิงห์สำรวม (2524 - 2527) โดยวิเคราะห์ทั้งในด้านโครงสร้าง เนื้อหา ความเชื่อ พิธีกรรมและโลกทัศน์ของชาวล้านนาในอดีตไว้อย่างน่าสนใจมาก เราจะพบว่าขอเก็บนกเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินอย่างหนึ่ง เป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ การผูกพันกับพิธีพืชนิยม และขอในหน้าแล้ง เนื้อหาของขอที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ และการตกแต่งจากด้วยรูปเห็ดที่ทำเป็นรูปอวัยวะเพศชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์กำเนิดและความงอกงามแห่งชีวิต คล้ายคลึงกับพิธีขอฝนและพิธีอื่น ๆ ขอเก็บนกจึงมิใช่บทขอเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว แต่มีรูปแบบเป็นพิธีกรรมที่ทรงลักษณะประเพณี ขบถ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางชนชั้น และมีรูปแบบที่สนองตอบความต้องการของชาวล้านนาในอดีต ตลอดจนผ่อนคลายความตึงเครียดในสังคม ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อีกด้วย (ทรงศักดิ์, 2531 หน้า 7)

เพลงพื้นบ้านเกิดจากประเพณี ศาสนา หรือวัฒนธรรมของชุมชนในเขตหรือถิ่นนั้น ๆ ตั้งแต่ชุมชนที่ไร้ความเจริญไปจนถึงชุมชนที่เจริญแล้ว และมีลักษณะพิเศษไปตามความนิยมของถิ่นนั้น ๆ ท่วงทำนองเป็นไปตามแบบภาษาถิ่นนั้น ๆ ในการขับร้องเพื่อความบันเทิงใจต่าง ๆ จะมีจังหวะดนตรีท้องถิ่นและมีการร้องรำทำเพลงไปด้วย จึงเกิดเป็นระบำชาวบ้านเข้ามาด้วย เพลงชาวบ้านใช้ร้องรำในงานบันเทิงต่าง ๆ เช่น งานลงแขกเกี่ยวข้าว ตรุษสงกรานต์ ฯลฯ (บุปผา อัจฉาภิบาล, 2530 หน้า 111)

เพลงพื้นบ้านล้านนานั้นเป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการ และความเจริญรุ่งเรืองมาช้านานทั้งทางด้านประเพณีและศาสนา ดังนั้นเพลงพื้นบ้านที่ใช้ในการขับขานจึงอาจจะแยกได้ ดังนี้

1. การขอ
2. การจ้อย
3. การรำ (ฮ่ำ)

ในที่นี้จะกล่าวถึงการขอ เท่านั้น ส่วนการ จ้อย และการรำ จะกล่าวถึงในบทต่อไป

ลักษณะทั่วไปของซอซอ เป็นเพลงพื้นบ้านล้านนาที่นิยมกันแพร่หลายที่สุด และเป็นบทร้องที่นิยมกันมากที่สุด ซอเป็นการขับร้องเพลงปฎิพากย์ ซึ่งมีคณะซออาชีพรับจ้างไปแสดงในงานแสดงหรืองานปอยต่าง ๆ คณะซอจะประกอบด้วย ซางซอ ซึ่งเป็นชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคน ร้องโต้ตอบกัน เรียกว่า คู่ถ้อง และมีดนตรีบรรเลงคลอประกอบ

ดนตรีที่เป็นหลักในการเล่นประกอบซอของเชียงใหม่ ลำพูน คือ ปี่ ซึ่งมีเป็นชุดเรียก ปี่ซุม ทำด้วยไม้ไผ่ลำเดียวตัดเป็นท่อน ๆ ให้ได้ 4 ขนาดตามลำดับ ได้แก่ ปี่เค้า (ปี่แม่) ปี่กลาง ปี่ก้อย และปี่ตัด อาจจะมีซึงและ สะล้อ เพิ่มขึ้นก็ได้

สำหรับซอของจังหวัดน่าน จะไม่ใช้ปี่ประกอบมีเพียงซึง (เรียกพิณ) และสะล้อเท่านั้น (ทรงศักดิ์, 2530 หน้า 9)

กล่าวอย่างสั้น ๆ ซอ คือ การขับร้องอย่างหนึ่งของชาวล้านนา มีลักษณะแตกต่างกับการขับร้องแบบอื่น ๆ ที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมียอดดนตรีประกอบเสมอ และเป็นการขับร้องอาชีพ ซึ่งเป็นการขับร้องชนิดเดียวของชาวล้านนาที่จะต้องมียอดหรือวง และเป็นการขับร้องแบบเดียวที่จะต้องมีการถือครู เช่นเดียวกับศิลปะชั้นสูงอื่น ๆ โดยทั่วไป (สุรสิงห์สำรวม, 2527, หน้า 15)

ความเป็นมาของซอ

มีหลักฐานหลายประการที่กล่าวถึงซอ เช่น มีปรากฏในตำนานสุวรรณคำแดง และมีนิทานประเภทอธิบายเหตุเล่าประกอบที่มาของซอ รวมทั้งที่กล่าวไว้ในเรื่องลิลิตพระลอ ที่ว่า ขับซอयरราชเทียนทุกเมือง คำ ขับซอ ในที่นี้คือ การขับซอแบบล้านนา นอกจากนี้มีปรากฏในมหาชาติล้านนาบางกัณฑ์อีกด้วย ดังนั้นเราจึงไม่อาจจะระบุได้แน่นอนว่า ซอ มีมาตั้งแต่สมัยใดแน่นอน

หากเปรียบเทียบกับเพลงพื้นบ้านของไทยเผ่าอื่นที่มีการแสดงคล้ายคลึงกับซอแล้ว เช่น การขับลือ ซางชาวไทลื้อ การเห็ดความของชาวไต (ไทใหญ่) (ทรงศักดิ์, 2530 หน้า 10) ประกอบด้วยแล้ว ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าการละเล่นเพลงพื้นบ้านประเภทนี้คงจะเป็นการขับลำนำของเผ่าไทมานาน และหากเชื่อว่าวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอเป็นเรื่องที่แต่งในยุคต้นกรุงศรีอยุธยาแล้ว คือ ก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การซอก็น่าจะมีการละเล่นมาก่อนหน้านั้นแล้วด้วย

เรื่องและเนื้อหาในการขอ

เนื้อหาของข่าวมักจะเกี่ยวข้องกับโอกาสของงาน เช่น ขอขึ้นบ้านใหม่ ขอมัดมือแต่งงาน ขอในงานบวชลูกแก้ว (นาค) ขอในงานปอยต่าง ๆ ขอที่มีเนื้อหาให้ความเพลิดเพลิน สนุกสนานหรือตลกก็มีบ้าง เช่น ขอแ้วสาว ขอตำรายา (ตลก) และขอประกอบการเล่น เก๊บนก ซึ่งจะเป็นการขอในภาคปาย มีการจัดเวทีเฉพาะและจัดแต่งบริเวณให้มีลักษณะคล้ายป่า ในการขอเก๊บนกนี้จะมีทั้งการสนทนาและการขอสลั่กัน นับว่าเป็นตอนที่จะได้เล่นตลกเป็นอย่างดี

นอกจากนี้มีการนำเอาเนื้อเรื่องวรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่ ตำนานวรรณมาฆอ ซึ่งมีใน
ชั้นหลัง เช่น เรื่องหงส์หิน เจ้าสุวัตร เป็นต้น (ทรงศักดิ์, 2530 หน้า 10)

สรสิงห์สำรวม, (2530, หน้า 8) ได้สรุปลักษณะของบทขอเป็น 3 ลักษณะคือ

- 1) บทขอที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เช่นการขอในพิธีไหว้ครูขอ กับ การขอในพิธีเข้าทรง
- 2) บทขอถ้อย หรือขอโต้ตอบ เนื้อหาด้ายเพลงปฏิพากย์ทั่วไป เป็นการขอโต้ตอบ

ระหว่างช่วงขอ ชาย - หญิง และเป็นที่นิยมกันมากที่สุด

- 3) บทขอเรื่อง เนื้อหาเป็นเรื่องนิทาน และมาจากวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งเป็นชาดก

มีการขออีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือขอเก็บนก ซึ่งเป็นขอที่ค่อนข้างจะเป็นพิธีกรรมที่เป็นขบถ กล่าวคือ แสดงออกด้วยเรื่องราวล้อเลียนอย่างชวนขัน และการกล่าวถึงเรื่องเพศอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งแตกต่างจากลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาของบทขอที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะยึดถือประเพณีเก่า ๆ ที่อ้างรักษามแบบแผนอันดั่งามเอาไว้

โครงสร้างของขอเก็บนก จะมีลักษณะเฉพาะถือเป็นขอครูที่มีเนื้อหากว่าถึงสองสามมี
ภรรยาเดินทางเข้าไปในป่า เพื่อหาเก็บของป่าโดยเฉพาะอาหารต่าง ๆ แล้วไปพบนายอ้าย หรือนาย
ด่านออกมาขัดขวางขอตรวจดูหนังสือเดินทางหรือใบอนุญาตเข้าป่า ความสนุกอยู่ที่กระดาก
ที่ล้วงออกมาจะมีข้อความต่าง ๆ นานา ซึ่งล้วนแต่ชวนหัวเราะ นายอ้ายจะกลั่นแกล้งยัดเยียด
ข้อหา สองสามภรรยาก็จะทำทุกวิถีทางที่จะต่อสู้ด้วยเล่ห์กลต่าง ๆ จนในที่สุดก็สามารถผ่านเข้า
ไปในป่าได้ จากนั้นก็จะเป็นบทขอชมป่า หญิงก็จะเป็นคนเก็บเห็ด เก็บผักและดอกไม้ต่าง ๆ ชาย
เป็นคนยิงนกและหาน้ำผึ้ง เมื่อได้เวลาพอสมควร ซึ่งจะเป็นเวลาบ่ายคล้อยก็จะชวนกันกลับบ้าน
จบลงด้วยบทลาผู้ชม

ขอเก็บนกมีลักษณะเป็นละครมากกว่าชนิดอื่น ๆ มีบทบาท ของช่างขอ มีฉาก มี บทสนทนา และมีเวทีแสดง มีการแสดงออกที่สะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้านาย

เป็นปฏิกริยาการโต้ตอบในลักษณะการล้อเลียน คล้ายคลึงกับการแสดงละครนอกของคนไทยในกลุ่มลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีการล้อเลียนกษัตริย์หรือสถาบันชั้นสูง

ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงษ์ (2530, หน้า 13) ได้ศึกษา และสังเกตว่าในด้านสัมผัสนั้น ขอทางเชียงใหม่และเมืองน่านมีความยืดหยุ่นเช่นเดียวกัน แต่ในด้านจำนวนคำในวรรคนั้นขอเมืองน่านยืดหยุ่นน้อยกว่า

เนื่องจากฉันทลักษณ์ในบทขอมีความสัมพันธ์กับทำนองในการขอ ดังนั้น กล่าวได้ว่าขณะนี้ยังไม่มีท่านผู้ใดได้ศึกษาและแยกแยะฉันทลักษณ์ของบทขอไว้อย่างมีหลักเกณฑ์เท่าที่ได้พยายามศึกษาจากบทขอ ของสิงหะ วรรณสัย ก็พอจะสรุปได้อย่างคร่าว ๆ ดังนี้

(1) บทขอแต่ละทำนองมีจำนวนคำในวรรคแตกต่างกันไป เช่น ทำนองเสเลเมา มีตั้งแต่ 3 คำ ถึง 7-8 คำก็มี

(2) บทขอแต่ละทำนองมีฉันทลักษณ์แตกต่างกันออกไป ทั้งการส่งสัมผัสและรับสัมผัส เช่น ขอทำนองพม่า มีฉันทลักษณ์คำร่ำ (ฮ่ำ) คือ มีจำนวนคำ 3-5 คำ สัมผัสด้วยเสียงสามัญ

(3) บทขอบางทำนองใช้วิธีซ้ำวลี ซ้ำคำเช่น มาลัย บัวคำ บิดา เป็นต้น แทรกอยู่ในบทที่ต้องการเน้นให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น ทำนองเสเลเมา เป็นต้น

(4) การส่งสัมผัสแตกต่างกันไปทั้งสัมผัสภายในบทและสัมผัสระหว่างบท

ประสิทธิ์ (2530, หน้า 15) กล่าวว่าบทขอทำนองตั้งเชียงใหม่มีฉันทลักษณ์ใกล้เคียงกับร้อยแก้ว และผู้เขียนเห็นว่าบทขอทำนองล่องน่านนั้น มีจำนวนคำในวรรคและสัมผัสคล้ายบทกลอนมากที่สุด

ภาษาที่ใช้ในบทขอนั้น ประสิทธิ์ (2530, หน้า 3-15) ได้ศึกษาคำศัพท์ และสำนวนในบทขอแล้ว สรุปว่าแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ คำศัพท์สำนวนล้านนาดั้งเดิม และคำศัพท์สำนวนล้านนาร่วมสมัย ทั้งกล่าวว่าบทขอช่วยเก็บคำศัพท์สำนวนที่หาฟังจากแหล่งอื่นได้ยากไว้ให้ศึกษาอีกด้วย

คำขอประกอบด้วยคำศัพท์ และสำนวนหลายประเภทหลายแบบซึ่งล้วนเป็นวัตถุดิบอันดีสำหรับผู้สนใจใฝ่รู้ทางด้านภาษา ส่วนมากภาษาในบทขอมักอยู่ในรูปของกลุ่มคำ ซึ่งอาจเป็นคำประสม หรือวลี หรือประโยคก็ได้ ลักษณะเด่นของกลุ่มคำคือ ทุก ๆ คำล้วนมีความหมายในตัวเอง เมื่ออยู่เอกเทศ เช่น

ลูกน้อยห้อยข้าง (ไม่ต้องแปลก็เห็นภาพพจน์)

รวมแพง (ที่รวมแห่งความรัก-ยอดรัก)

แม่สีมอยแดง (แม่ผิวดำแดง-ผิวสองสี)

มั่งมูลทุ่นเท้า : เป็นคำอวยพรให้เจริญด้วยโภคทรัพย์ ฯลฯ

บางประโยคส่วนหนึ่งใช้คำพังเพย สุภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้งมาประกอบ

เช่น ...เป็นไม้ดีผ่า เป็นป่าดีเผา....

...บ่อยู่หลายคืน บ่ปลิ้นหลายคำ....

การที่มีคำศัพท์ สำนวนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังกล่าวนี้นั้นสันนิษฐานว่ามีความสัมพันธ์กับลักษณะการถ่ายทอดสืบต่อจากครูชอเก่า ๆ ไปยังลูกศิษย์ ครั้งแล้วครั้งเล่า โดยมีส่วนหนึ่งคงเดิม และบางส่วนมีลักษณะร่วมสมัย ที่ผู้เป็นช่างชอคิดเสริมขึ้นมา ซึ่งบ่งบอกลักษณะเฉพาะตัวของครูชอแต่ละคนไปด้วยการใช้คำสร้อย คำ สุตร เช่น การใช้ หลอน, นาย, ตัว, จิมแลนอ, ตว้าง และ แถมคำ เหล่านี้ มีที่ใช้เฉพาะเจาะจง มีโอกาสจะใช้ที่ไหนก็ได้ตามอำเภอใจ นับว่าเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท่านที่เป็นแบบฉบับ

เพลงพื้นบ้านล้านนาคือ “ชอ” นั้นนับได้ว่าเป็นสื่อหรือเครื่องมือเพื่อเสนอความบันเทิงใจแก่ชุมชนล้านนามาแต่สมัยโบราณเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ เช่น ภาคกลางก็มีเพลงอีแซว เพลงปรบไก่ ภาคอีสานมีหมอลำ ภาคใต้มีเพลงร้องเรือ เป็นต้น เพลงเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งคือเป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่าง ชาย - หญิง และเป็นไปเพื่อการเกี้ยวพาราสีกันเป็นหลักใหญ่ เพียงแต่ว่าการชอของล้านนานั้นจะใช้ผู้ขับร้องเป็นชายหนึ่งและหญิงหนึ่งคนเท่านั้นและใช้ดนตรีประกอบการขับร้องมีทำนองการร้องที่เป็นระบบ

เพลงชอเหล่านี้ นับว่าเป็นที่รวมของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ที่ปรากฏในบทชอนั้น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นที่ยรวมของสำนวน คำศัพท์ ความเปรียบและโวหารของภาษาล้านนาไว้ให้เราได้ศึกษาอย่างหลากหลาย

สิ่งที่ปรากฏในบทขอ หรือเรื่องราวที่ใช้โต้ตอบกันนั้น สะท้อนสภาพสังคมความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีของชาวล้านนาโบราณ ทั้งยังได้บันทึกสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ทุ่งนา ป่าเขา ที่เป็นสังคมล้านนาไว้ได้อย่างดี สิ่งที่เพลงขอมีลักษณะแปลกกว่าวรรณกรรม ภูเขาพระอื่นๆ ก็คือมี “พิธีกรรม” เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอเมื่อมีการแสดง และผู้แสดงส่วนใหญ่จะถือว่าเป็น “ช่างขออาชีพ” ดังกล่าวแล้ว

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนากุล (2523) กล่าวว่า ขอเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวล้านนาไทย จัดอยู่ใน ลักษณะเพลงปฏิพากย์ กล่าวคือมีนักร้องชายหญิงที่เรียกว่า “ช่างขอ” ขับร้องโต้ตอบกัน

เรื่องเดช ปันเพ็ญขัติย์ (2529) กล่าวว่า ขอเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวล้านนา การขอเป็นการขับร้องที่สนุกสนาน เป็นการขับร้องคู่กับปี่และบางครั้งมีซึง สะล้อ ร่มบรรเลงด้วย

สิงหะ วรรณสัย (2524) กล่าวถึงขอว่า คือเพลงของชาวล้านนาไทยใช้นำหน้าบทขับต่าง ๆ เช่น ขอพระล่อ ขอเงี้ยว ขอพม่า เป็นต้น คำขับใดขึ้นด้วยคำว่า “ขอ” คำขับนั้นมักจะมีดนตรีคลอตามไปด้วยเสมอ

อำนาจ กล้าพิศ (2530, หน้า 161) กล่าวว่า ขอคือ ลำนำที่ขับร้องด้วยทำนองไพเราะ ขอจะต้องขับร้องด้วยถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกัน ตามท่วงทำนองของเพลงขอนั้น ๆ ขอแต่ละทำนองนั้นจะส่งคำสัมผัสที่ไม่เหมือนกัน “คำขอ” หรือบทขับร้องนั้นจะไม่ส่งสัมผัสเหมือนบทควาหรือบท กวีเลย แต่ละสัมผัสโยงถ้อยคำในทำนองแต่ละทำนองนั้นโดยเฉพาะเท่านั้น

บงยุทธ ธีรศิลป์ และทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2535) กล่าวว่า ขอเป็นการแสดงลำนำโต้ตอบกัน ระหว่างชาย 1 คน หญิง 1 คน มีดนตรีบรรเลงคลออยู่ตลอดเวลา

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2530, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของขอ ว่าเป็นเพลงพื้นบ้านล้านนาที่นิยมกันมากที่สุด ขอเป็นการขับร้องเพลงปฏิพากย์ ซึ่งมีคณะขออาชีพรับจ้างไปแสดงในงานฉลองหรืองานปอยต่าง ๆ คณะขอจะประกอบด้วย ช่างขอซึ่งเป็นชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคน ร้องโต้ตอบกัน เรียกว่าคู่ถ้อง และมีดนตรีบรรเลงคลอประกอบ

สุรสิงห์ ส้ารวม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องขอเก็บนก สรุปได้ดังนี้

ขอเก็บนก เป็นการขอชนิดหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นขอที่ค่อนข้างจะเป็นพิธีกรรมที่เป็นขบถแสดงออกด้วยเรื่องราวล้อเลียนอย่างชวนขันและการกล่าวถึงเพศอย่างโจ่งแจ้งซึ่งแตกต่างจากลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาของขอที่เกี่ยวกับพิธีกรรมส่วนใหญ่ที่ยึดถือประเพณีเก่า ๆ ที่อ้างรักษาแบบแผนอันดีงามเอาไว้ จากผลวิจัยเรื่องขอเก็บนกของ สุรสิงห์ส้ารวม จิมพะเนา

(2525 - 2527) โดยวิเคราะห์ทั้งในด้านโครงสร้าง เนื้อหา ความเชื่อ พิธีกรรม และโลกทัศน์ของชาวบ้านล้านนาในอดีตไว้อย่างน่าสนใจมาก เราจะพบว่าขอเก็บนกเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินอย่างหนึ่ง เป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ การผูกพันกับพิธีพืชนิยมและขอในหน้าแล้งเนื้อหาของขอที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและการตกแต่งฉากด้วยรูปเห็ดที่ทำเป็นรูปอวัยวะเพศชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ขององค์กำเนิดและความงอกงามของชีวิต คล้ายคลึงกับพิธีการขอฝนและพิธีอื่น ๆ ขอเก็บนกจึงมิใช่บทขอเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว แต่มีรูปแบบเป็นพิธีกรรมที่อ้างลักษณะประเพณี ขบถซึ่งมีพื้นฐานมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางชนชั้นและมีรูปแบบที่สนองตอบความต้องการของชาวบ้านล้านนาในอดีต ตลอดจนผ่อนคลายความตึงเครียดในสังคม ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อีกด้วย

สิริกร ไชยมา (2543, หน้า 3) ได้ศึกษาเรื่องขอล้านนาว่า ขอหมายถึงการร้องหรือขับร้องเพลงพื้นบ้านล้านนา หรือเพลงพื้นบ้านเมืองเหนือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ขอพื้นเมือง” เป็นการละเล่น พื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวล้านนาไทยในเขต 8 จังหวัดภาคเหนือ และบางส่วนของจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์และตาก การขอเป็นการโต้ตอบกันในลักษณะเพลงปฏิพากษ์ระหว่างชาย - หญิง หรือขอเดี่ยวเพื่อเล่าเรื่อง พรรณาเหตุการณ์ มีเครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น ปี่จุม ซึ่ง สะล้อ ซอด้วง บรรเลงประกอบ มีคุณค่าทางวัฒนธรรมสูงยิ่ง ขอเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาในด้านต่าง ๆ ภาษาที่ใช้กึ่งดงาม ชวนให้หลงใหลคำขอที่ผู้เขียนแต่งไว้มีคุณสมบัติเข้าข่ายเป็นวรรณกรรมชั้นดี ขอเป็นวรรณกรรมชาวบ้านในท้องถิ่น ขอเป็นภูมิปัญญาทางด้านภาษาของชาวล้านนาที่เป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัด ดังบทกลอนที่ว่าขอเป็นความงดงามของภาษา ขอเป็นภูมิปัญญาล้านนาไทย ขอเป็นแว่นแก้วกระจกใหญ่ ที่ส่องสะท้อนในวิถีชีวิตคน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยศึกษาการดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านขอล้านนา โดยเน้นศึกษาในประเด็นที่ว่า การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านขอล้านนาในการทำหน้าที่ทางด้านสังคมได้แก่การให้การศึกษาอบรม การเป็นสื่อในการรวมตัวของคน และการเป็นสื่อพื้นบ้าน และเงื่อนไขและปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของขอ โดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการละเล่นพื้นบ้าน สำหรับกำหนดกรอบหรือประเด็นเนื้อหาในการวิจัยนี้